

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET – NIKŠIĆ

ALEKSANDRA LEKOVIĆ

**PRILAGOĐENOST FIZIČKOG OKRUŽENJA RAZVOJNIM
POTREBAMA DJECE NA RANOM UZRASTU**

MASTER RAD

NIKŠIĆ, 2023.

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET – NIKŠIĆ

PRILAGOĐENOST FIZIČKOG OKRUŽENJA
RAZVOJNIM POTREBAMA DJECE NA RANOM UZRASTU

MASTER RAD

Mentorka: Prof. dr Biljana Maslovarić   Studentkinja: Aleksandra Leković
Studijski program: Predškolsko vaspitanje i obrazovanje   Broj indeksa: 1/21

Nikšić, 2023.

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANDU

Ime i prezime: Aleksandra Leković

Datum i mjesto rođenja: 17.12.1999. Bar

Naziv završenog osnovnog studijskog programa i godina završetka studija: Predškolsko vaspitanje i obrazovanje, 2021. godina

INFORMACIJE O MASTER RADU

Naziv postdiplomskog studija: Predškolsko vaspitanje i obrazovanje

Naslov rada: Prilagođenost fizičkog okruženja razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu

Fakultet na kojem je rad odbranjen: Filozofski fakultet - Nikšić

UDK, OCJENA I ODBRANA MASTER RADA

Datum prijave master rada: 12.05.2023. godine

Datum sjednice Vijeća na kojoj je prihvaćena tema: 19.12.2022. godine

Mentor: Prof. dr Biljana Maslovarić

Komisija za ocjenu master rada: prof. dr Biljana Maslovarić (mentor), prof. dr Veselin Mićanović (član), prof. dr Tatjana Novović (član)

Komisija za odbranu rada: prof. dr Biljana Maslovarić (mentor), prof. dr Veselin Mićanović (član), prof. dr Tatjana Novović (član)

Lektor: Ivona-Iva Jovanović

Datum odbrane:

Datum promocije:

Zahvalnica

Zahvaljujem se svima koji su mi pomogli u izradi ovog master rada, svojim najbližima, prijateljima, a na prvom mjestu svojoj porodici. Zahvaljujem se roditeljima Darku i Snežani i braći Nemanji i Nenadu na velikoj podršci i podsticajima od prvog dana studiranja, što su mi uvijek govorili da razmišjam široko i gledam daleko prema onome što me čeka nakon svakog teškog puta. I kad je lijepo i kad je teško uvijek uz nas i sa nama!

Iskreno hvala.

REZIME

U radu se bavimo prilagođenošću fizičkog okruženja razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu. Rad sadrži teorijski i istraživački dio. U teorijskom dijelu, naglasili smo značaj kvalitetno osmišljenog fizičkog okruženja za razvoj različitih sposobnosti kod djece ranog uzrasta. Istraživanje je realizovano s ciljem da se utvrdi da li je fizičko okruženje u predškolskom institucionalnom kontekstu prilagođeno razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu. Uzorak istraživanja sačinjavalo je 100 vaspitača, koji vaspitno-obrazovni proces izvode u predškolskim ustanovama u Nikšiću, Podgorici i Ulcinju. U istraživanje smo uključili 100 roditelja i 77-oro djece.

U cilju dobijanja podataka, primijenili smo anketni upitnik za vaspitače i roditelje. Posmatrali smo vaspitno-obrazovni proces u tri vaspitne jedinice, kako bismo došli do saznanja o prilagođenosti fizičkog okruženja razvojnim potrebama djece ranog uzrasta.

Dobijeni rezultati pokazuju da su didaktički materijali i ostala pomagala prilagođena djeci ranog uzrasta za proces aktivne participacije u vaspitno-obrazovnim aktivnostima. Fizičko okruženje predškolske ustanove omogućava kvalitetne kooperativne odnose djece međusobno, kao i između djece i vaspitača. Rezultati, takođe, pokazuju da fizičko okruženje u predškolskoj ustanovi zadovoljava djetetove potrebe za kretanjem, autonomijom i emancipacijom. Roditelji imaju afirmativne stavove prema prilagođenosti fizičkog okruženja razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu.

Na bazi svega navedenog, u radu je konstatovano da je fizičko okruženje u predškolskom institucionalnom kontekstu prilagođeno razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu, te da omogućava aktivnu participaciju djece u procesu upotrebe raznovrsnih, razvojno primjerenih i pedagoški funkcionalnih didaktičkih materijala, kroz socijalnu interakciju i komunikaciju sa vršnjacima i vaspitačem kao kreatorom povoljne pedagoške klime za razvijanje različitih sposobnosti kod djece.

Ključne riječi: *prilagođenost, fizičko okruženje, vrtić, djeca ranog uzrasta*

APSTRAKT

In our work, we deal with the adaptation of the physical environment to the developmental needs of children at an early age. The paper contains a theoretical and research part. In the theoretical part, we emphasized the importance of a well-designed physical environment for the development of various abilities in children at an early age. The research was carried out with the aim of determining whether the physical environment in the preschool institutional context is adapted to the developmental needs of children at an early age. The sample of the research consisted of 100 teachers, who carry out the educational process in preschool institutions in Nikšić, Podgorica and Ulcinj. We included 100 parents and 77 children in the research.

In order to obtain data, we used a survey questionnaire for teachers and parents. We observed the educational process in three educational units, in order to find out about the adaptation of the physical environment to the developmental needs of children of early age.

The obtained results show that didactic materials and other aids are adapted to children of early age for the process of active participation in educational activities. The physical environment of the preschool enables quality cooperative relationships among children, as well as between children and educators. The results also show that the physical environment in preschool meets the child's needs for movement, autonomy and emancipation. Parents have affirmative attitudes towards the adaptation of the physical environment to the developmental needs of children at an early age.

Based on all of the above, the paper concluded that the physical environment in the preschool institutional context is adapted to the developmental needs of children at an early age, and that it enables the active participation of children in the process of using diverse, developmentally appropriate and pedagogically functional didactic materials, through social interaction and communication with peers and the teacher as the creator of a favorable pedagogical climate for the development of various abilities in children.

Key words: adaptability, physical environment, kindergarten, children of early age

SADRŽAJ

UVOD.....	9
I TEORIJSKI DIO	11
1. RAZVOJ DJECE RANOG UZRASTA U PREDŠKOLSKOM INSTITUCIONALNOM KONTEKSTU.....	11
1.1. Razvoj motorike	12
1.2. Govorno-jezički razvoj i komunikacija.....	14
1.3. Kognitivni i afektivni razvoj	15
1.4. Socio-emocionalni razvoj.....	16
1.5. Briga o sebi.....	17
2. KVALITETNO FIZIČKO OKRUŽENJE U VRTIĆU KAO PRETPOSTAVKA EFIKASNOG RAZVOJA I UČENJA DJECE NA RANOM UZRASTU	19
2.1. Namještaj u radnoj sobi.....	21
2.2. Didaktički materijali.....	22
2.3. Centri interesovanja i njihova opremljenost didaktičkim materijalima i pomagalima	24
2.3.1. Likovni centar interesovanja	25
2.3.2. Jezički centar interesovanja.....	26
2.3.3. Matematičko-manipulativni centar interesovanja	27
2.3.4. Centar uloga	28
2.3.5. Konstruktivni centar interesovanja.....	29
2.3.6. Senzorni centar interesovanja.....	30
2.4. Dvorište vrtića u kontekstu razvoja i učenja djece na ranom uzrastu	31
3. ULOGA VASPITAČA U UREĐENJU SREDINE ZA UČENJE	33
3.1. Planiranje primjene razvojno podsticajnih materijala	34
3.2. Vaspitač kao kreator sredine za učenje	35
3.3. Timski rad vaspitača u kontekstu uređenja sredine za učenje.....	36
II ISTRAŽIVAČKI DIO	37
1.1. Problem i predmet istraživanja.....	37
1.2. Cilj i zadaci istraživanja	37

1.3. Istraživačke hipoteze	38
1.4. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja	39
1.5. Uzorak ispitanika.....	39
2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	40
2.1. Rezultati dobijeni anketiranjem vaspitača.....	40
2.2. Rezultati dobijeni anketiranjem roditelja	51
2.3. Rezultati dobijeni protokolom posmatranja	60
ZAKLJUČAK.....	62
LITERATURA	64
Prilog 1 – Anketni upitnik vaspitače.....	68
Prilog 2 – Anketni upitnik roditelje	71
Prilog 3 – Ček lista.....	74

UVOD

Svakodnevna vaspitno-obrazovna praksa, kao i didaktičko-metodička literatura, nedvosmisleno ukazuju na činjenicu da djeca ranog uzrasta imaju veliki broj mogućnosti da kroz interakciju sa vršnjacima razvijaju različite sposobnosti. Da bi djeca ranog uzrasta u predškolskoj ustanovi razvijala svoje sposobnosti i potencijale, potrebno je da sredina za učenje bude usklađena sa njihovim potrebama i interesovanjima. Fizičko okruženje u kojem djeca ranog uzrasta borave pokazuje na koji način vaspitači doživljavaju djecu i percipiraju važnost kvalitetnog vaspitno-obrazovnog rada (Slunjski, 2013). Vaspitači su planeri, realizatori i kreatori ambijenta za učenje u institucionalnom kontekstu predškolske ustanove. Od spremnosti, angažovanosti, kreativnosti i inicijative vaspitača u kontekstu kreiranja sredine za učenje, zavisi i kvalitet realizacije vaspitno-obrazovnog procesa sa djecom ranog uzrasta.

Uvidom u stručnu i naučnu literaturu, dolazimo do saznanja da veliki broj autora akcentuje značaj fizičkog okruženja u vrtiću za razvoj različitih sposobnosti kod djece (Budisavljević, 2015; Jorgensen, 2018). Sasvim je izvjesno da kvalitetno fizičko okruženje u predškolskim ustanovama ima jak vaspitno-obrazovni potencijal (Hočevar, Kovač Šebart, 2010). Materijali i sredstva koja se nalaze u radnoj sobi treba da budu pedagoški dobro osmišljeni, da zadovoljavaju djetetove potrebe, da dijete pozivaju na aktivnost, akciju i istraživanje kroz vlastito djelovanje (Kamenov, 2002).

Stvaranje podsticajnog okruženja za učenje zahtijeva vrijeme, razmišljanje i planiranje. Okruženje igra glavnu ulogu u pomaganju djeci da se razvijaju i uče. Ono utiče na to kako se osjećamo i šaljemo poruke o tome kako da postupamo, a može uticati i na ono što učimo. Ređo Emilija pristup obrazovanju u ranom djetinjstvu prepoznaje ogroman uticaj okoline nazivajući je „trećim učiteljem“ (uz roditelje i vaspitače koji su prvi i drugi učitelji djece). Ovaj pristup pokazuje da su djeca moćni učenici i da njihova interesovanja treba da vode odluke odraslih u vezi sa učenjem, uključujući i to kako je okruženje uređeno i koji materijali su obezbijeđeni. Pristup Ređo Emilije vjeruje da okruženje za učenje igra važnu ulogu i da namjerno (smišljeno) planiranje i djelovanje od strane vaspitača prilikom odabira i rasporeda materijala, značajno utiče na nivo angažovanja i učenja djece (Edwards, 2002).

Pozitivno i brižno okruženje u učionici važno je za učenje djece u bilo kom uzrastu. Okruženje u učionici igra posebno važnu ulogu u dječjem akademskom i društvenom razvoju

(Ignjatov-Popović, 2019). Planiranje okruženja u učionici jedan je od najuzbudljivijih poslova vaspitača. Ključno je da vaspitači uspostave okruženje koje će omogućiti višestruko, fleksibilno grupisanje, da pruži mogućnosti djeci da se igraju i istražuju, i da rade u okviru parametara razvojnih potreba. Istraživači i praktičari u širokom spektru disciplina, uključujući obrazovanje u ranom djetinjstvu, razvojno obrazovanje, psihologiju, kognitivne nauke i školsku arhitekturu i dizajn, shvatili su da je ključ za učenje u današnjem svijetu društveni prostor u kojem se ono dešava, više od fizičkog prostora (Jørgensen, 2018).

U vrtiću je okruženje u učionici osmišljeno tako da poziva, provocira i unapređuje učenje, i da podstiče komunikaciju, saradnju i ispitivanje. Prostor, sa svim objektima u njemu, uključujući različite materijale i resurse za učenje, stvara se i uređuje kako se odvija proces učenja djece – o njemu se neprestano dogovaraju djeca i sa vaspitačem. Ovaj fluidan, inkluzivan i dinamičan društveni prostor evoluirao, djelimično, kako djeca izražavaju svoja razmišljanja i kako ideje izazivaju njihovo interesovanje (Slunjski, 2012).

I TEORIJSKI DIO

1. RAZVOJ DJECE RANOG UZRASTA U PREDŠKOLSKOM INSTITUCIONALNOM KONTEKSTU

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u crnogorskom institucionalnom kontekstu predstavlja temeljni i polazišni segment u jedinstvenom obrazovnom kontinuumu (Novović i Mićanović, 2019). Rani razvojni period je ključan za razvijanje svih sposobnosti i potencijala. Razvojni potencijali ranog djetinjstva su nesumnjivo, izuzetno snaži, te treba imati na umu činjenicu da je neophodno pružiti punu podršku razvoju cjelokupne ličnosti djeteta (Novović i Mićanović, 2019).

Vaspitači su, poslije roditelja ključni u vaspitanju i obrazovanju djece. Da bi djeca ranog uzrasta razvijala svoje potencijale u skladu sa razvojnim specifičnostima, vaspitač mora biti osjetljiv na to da svako dijete pokrene na akciju, shvatajući akciju i interes djeteta za djelatnosti drugih. On se mora potruditi da shvati motive dječjih akcija i postupaka sa stanovišta njihovog opšteg i posebnog razvoja i potrebe. To su osnove od kojih moraju polaziti vaspitačevi podsticaji, što znači da je razumijevanje djeteta, ili bar pokušaj da se približi tom razumijevanju, imperativ za djelovanje vaspitača (Brković, 2011).

Rad sa djecom ranog uzrasta zahtijeva od vaspitača strpljenje, upornost, ljubav prema djeci, toleranciju, kao i niz drugih društveno poželjnih osobina. Vaspitač, u punom smislu te riječi, živi sa djecom u svakom momentu, ne samo njegovog boravka u vrtiću, nego izvan njega, da bi mogao razumjeti njihove ekspresije u vrtiću. Ako je vaspitač sposoban da se odušeljava djecom, odnosno onim što može oduševiti djecu, onda će njegovo oduševljenje prelaziti na djecu, a njemu samom pružiti podstrek iz koga će se rađati njegovi podsticaji u pravo vrijeme i na pravi način (Kamenov, 2002). U svijetlu aktuelnog predškolskog konteksta, od vaspitača u ranom djetinjstvu se traži da imaju složeno razumijevanje razvoja djece i pitanja ranog obrazovanja i da pruže bogata, smisljena obrazovna iskustva za svu djecu i porodice o kojima brinu (Brković, 2011).

Znanja, vještine i prakse vaspitača u ranom djetinjstvu su važni faktori u određivanju koliko dijete uči i koliko je to dijete pripremljeno za polazak u školu. Od vaspitača u ranom djetinjstvu se traži da imaju dublje razumijevanje razvoja djece i pitanja ranog obrazovanja; obezbijede bogata

obrazovna iskustva za svu djecu, uključujući i onu koja su socijalno deprivirana (Yorks, 2005).

Rano djetinjstvo je značajno u obrazovnom pogledu, pod uslovom da su sadržaji i načini učenja prilagođeni djetetovim specifičnim svojstvima i mogućnostima. Prije svega, u ovom uzrastu je mnogo značajniji transfer sposobnosti koje je dijete već steklo, nego transfer sadržaja, a u procesu sticanja znanja treba u prvi plan staviti poznavanje konvencija, trendova, sekvenci, klasifikacija, kategorija, kriterijuma, metodologija, univerzalija i apstrakcija, za razliku od specifičnih detalja, terminologije, specifičnih činjenica i načina postupanja sa njima (Thornton & Cherrington, 2018). Cilj predškolskog vaspitanja nije da učimo djecu specifičnim vještinama i ponašanjima, već da razvijamo njihovu opštu inteligenciju, da bi bila u stanju da shvate složene ideje, stvaraju hipoteze, rezonuju logički i aritmetički, donose zrele moralne sudove i razmjenjuju mišljenja sa drugima (Guo et al. 2010). Na taj način djeca će se prirodno približavati postizanju opštijih karakteristika razvijenijeg ljudskog mišljenja, ali uz izbjegavanje nametanja njegove konvencionalne forme i uz čuvanje autentičnosti, originalnosti, svježine, karakterističnih za dječju misao.

Opšte je poznato da visokokvalitetno predškolsko obrazovanje mora da opremi djecu ne samo dobrim socio-emocionalnim kompetencijama, vrijednostima i sklonostima, već i ranim akademskim znanjima i vještinama koje će pomoći u formiranju njihovih sposobnosti za doživotno učenje (Vall et al. 2015).

1.1. Razvoj motorike

Procesi rasta i razvoja se intenzivno odvijaju na ranom uzrastu, međusobno su zavisni i dopunjuju se (Bala, 2002). Razvoj se nastavlja i po završetku rasta, ali ne tako intenzivno. Rast i razvoj su dinamični procesi koji se ne mogu posmatrati izolovano. Rast podrazumijeva posljedicu povećanja i umnožavanja ćelija organizma (Idrizović, 2007). Razvoj predstavlja promjene u tkivima koje dovode do funkcionalnog poboljšanja organa i organskih sistema, odnosno organizma u cjelini (Bala, 2002). Radi se, dakle, o morfološko-histološkom i funkcionalnom sazrijevanju organa i organskih sistema (Bala, 2002).

Može se reći da rani razvojni period karakteriše postojan i ne tako buran rast i razvoj dječjeg

organizma, šta ga čini idealnim periodom za formiranje i usavršavanje raznovrsnih motornih vještina (Hurlock, 1970). U periodu kada dijete ima dvije godine, godišnji prirast tjelesne mase i težine nije tako izražen, pa iako se tjelesne proporcije tokom ovog perioda mijenjaju, djeca se nalaze u relativno stabilnoj razvojnoj fazi (Bala, 2002).

Prema teorijskom modelu motoričkog razvoja Galahjua i Ozmana (1998), predškolski period poklapa se sa fazom fundamentalnih kretanja. Prethode joj faza refleksnih pokreta i faza rudimentarnih kretanja. Fundamentalne kretne vještine djece pri polasku u školu su često nedovoljno razvijene, odnosno nijesu dostigle svoju zrelu formu. Naime, faza fundamentalnih kretanja, prema datom teorijskom modelu, dijeli se na tri stupnja:

- inicijalni stupanj (2-3 godine);
- elementarni stupanj (4-5 godina) i
- zreli stupanj (6 do 7 godina) (Zurc, Pišot & Stojnik, 2005).

Zreli stupanj karakterišu mehanički efikasna, koordinisana i kontrolisana kretanja (Bala i Stojanović, 2007). Djeca imaju razvojni potencijal da za većinu fundamentalnih kretanja dostignu zreli stupanj sa 6 – 7 godina. Jedino se manipulativne vještine koje zahtijevaju praćenje pokretnih objekata razvijaju nešto kasnije zbog složenih vizuelno-motornih zahtjeva ovih zadataka (Bala i Stojanović, 2007).

Djeca u godini pred polazak u školu, trebalo bi da su ovladala kretnim fundamentalnim obrascima na zreлом nivou. Stoga bi bilo veoma korisno, pored provjere nivoa motoričkih sposobnosti, ispitati nivo motoričke kompetencije predškolaca kada je riječ o zrelosti fundamentalnih kretnih vještina (Kukulj i Roper, 1996).

Uočljivo je da mnoga djeca nijesu razvila svoje fundamentalne kretne vještine do zrelog stupnja. To potvrđuje da sazrijevanje samo po sebi najčešće nije dovoljno, neophodni su planski i usmjereni sredinski uticaji u smislu stvaranja uslova za kretanje, usvajanje i uvježbavanje kretnih vještina (Erne, 2002). Podsticanje, organizovano učenje, primjena kretnih vještina stvaraju povoljan ambijent za razvijanje motoričkog potencijala. Dostizanje zrelih fundamentalnih kretnih vještina veoma je važno kao osnova za polazak u školu u višu fazu motoričkog razvoja (faza specijalizovanih kretanja), koja praktično omogućava bavljenje sportom i rekreacijom kao osnovom zdravog načina života.

1.2. Govorno-jezički razvoj i komunikacija

Za proces razvoja govora bitna je njegova komunikativna funkcija (Naumović, 2000). U predškolskom periodu kognitivne promjene povećavaju komunikacione sposobnosti djeteta. U živahnoj interakciji sa vršnjacima i odraslima, dijete sve efikasnije koristi verbalnu komunikaciju (Šain i Čarapić, 2016). To je vrijeme kada je značajno prevođenje djeteta sa implicitnog govora na eksplicitni (govor prilagođen sagovorniku u komunikacijskoj situaciji). Najbolji način da se to postigne jeste stavljanje djeteta u situaciju da govori i praktikuje raznovrsnu upotrebu govora u interakciji sa drugima. Praktikujući govor, dijete razvija govorno ponašanje i postaje nosilac svog govornog razvoja (Howard & Melhuish, 2017).

Jedan od najvažnijih zadataka predškolskog vaspitanja je doprinos razvoju govora. U govor je uključeno reprezentovanje ne samo pojedinih objekata, već i fizičkog, socijalnog i logičkog znanja o njima, a napredovanje u verbalnoj sposobnosti podrazumijeva i dječje napore da konstruišu čitav sistem gramatičkih pravila (Božić i Cepanić, 2020). Osim toga, korišćenje govora u komunikaciji zahtijeva sposobnost gledanja na stvari sa aspekta koji se razlikuje od sopstvenog, što je značajno kako za socijalizaciju djece, tako i za razvoj njihovog mišljenja.

Primjena govora u aktivnostima djece ranog i predškolskog uzrasta je veoma raznovrsna. Djeca se izražavaju zvucima, riječima, pjesmama i smijehom, razgovaraju, koriste govor kao pomoć u razmišljanju i rješavanju problema, opisuju predmete i zbivanja, gledajući ih ili po sjećanju, kombinuju govor i akcije, prevodeći riječi u aktivnost i suprotno (Naumović, 2000). U vaspitno-obrazovnom radu posebno se podstiče dječja sklonost za jezičke igre. Ovu vrstu igara karakteriše izdvajanje lingvističke radnje, šema i obrazaca verbalnog ponašanja iz njihovog instrumentalnog konteksta uz stvaranje od njih i jezičkih elemenata novih cjelina, kao i postojanje iluzornog plana, kao duplikata verbalne realnosti.

Dijete ranog uzrasta ima znatno, ali ipak ograničeno znanje i razumijevanje jezika (Popović, 1998). Zaista, ono još mnogo toga ima da nauči. U govoru djeteta na uzrastu od 4 do 5 godina još uvijek se javlja značajan broj poruka koje sagovorniku ne pružaju dovoljno informacija, ne omogućavaju mu da razumije šta dijete želi da prenese (Popović, 1998). Takvo ponašanje djeteta se može objasniti samo stepenom njegovog poznavanja jezičkih sredstava. To jeste značajan

činilac, ali krajnje obavještenje se krije u nečemu drugom: iskustvo djeteta u komuniciranju ograničeno je na situacije u kojima ga sagovornici dobro razumiju na osnovu malog broja informacija koje im daje, često zato što na osnovu konteksta zaključuju o čemu ono govori ili zato što poznaju njegove igre i ponašanje.

1.3. Kognitivni i afektivni razvoj

Rani razvojni period je značajan period kognitivnog razvoja. Dijete se na predškolskom uzrastu nalazi u stadijumu simboličkog (intuitivnog, prelogičkog) mišljenja, što se odražava u svim razvojnim domenima. Za mišljenje djeteta predškolskog uzrasta karakteristična je egocentričnost, dominacija percepcije (opažajnog, čulnog) i bujna imaginacija (Haile, Nigatu, Gashaw & Demelash, 2016). Djeca predškolskog uzrasta imaju poteškoće da verbalizuju svoje misli i ideje, a mašta i fantazija čine ih prijemčivim za emocionalno obojene sadržaje, imitaciju različitih akcija i simbola. Pažnja djeteta početkom predškolskog perioda veoma je difuzna i kratkotrajna, lako ju je omesti (Kamenov, 2002). Posebno su ometajuće neverbalne, čulne draži. Pažnju najbolje fokusiraju očigledni sadržaji, dati kroz igru i pozitivne emocije.

Koncept djetinjstva je relativno nov; u većini srednjovjekovnih društava djetinjstvo nije postojalo. Čarls Darwin je pokrenuo ideje o razvoju u djetinjstvu u svom radu o porijeklu etologije (naučne studije o evolucionim osnovama ponašanja) pod nazivom „Biografska skica jedne bebe“, prvi put objavljenom 1877. (Newcombe, 2013).

Tek u 20. vijeku su se pojavile razvojne teorije. Kada konceptualizujemo kognitivni razvoj, ne možemo zanemariti rad Žana Pijažea. Pijaže je sugerisao da kada male bebe dožive događaj, one obrađuju nove informacije balansirajući između asimilacije i akomodacije (Newcombe, 2013). Asimilacija je uzimanje novih informacija i njihovo uklapanje u prethodno shvaćene mentalne šeme (Pijaže i Inhelder, 1978). Akomodacija je prilagođavanje i revizija prethodno shvaćene mentalne šeme prema novim informacijama (Pijaže i Inhelder, 1978). Pijaže je podijelio razvoj djeteta u četiri faze. Za potrebe našeg rada, potrebno je samo opisati preoperativnu fazu, koja se inače vezuje za predškolski uzrast. Preoperativna faza (uzrasta od 2 do 7 godina) je faza kada dijete

može da koristi mentalne predstave kao što su simbolička misao i jezik. Djeca u ovoj starosnoj grupi uče da imitiraju i pretvaraju se da se igraju. Ovu fazu karakteriše egocentrizam, tj. nesposobnost da primijeti da drugi mogu da misle drugačije od njih samih, i da je sve (dobro ili loše) nekako povezano sa sobom (Pijaže i Inhelder, 1978).

Afektivni razvoj veoma je buran tokom predškolskog perioda, dolazi do razvoja lične autonomije i inicijative, i povezano s tim, do formiranja svijesti o sebi, odnosno odgovarajućeg self-koncepta (Kamenov, 2002). Igra je osnovni sadržaj budnog stanja djece i predstavlja osnovnu polugu razvoja – kognitivnog, afektivnog, motoričkog. Komponentna pozitivnog self-koncepta odnosi se na motoričko ponašanje i kompetenciju. Dijete koje je uspješno i sa pouzdanjem rješava kretne zadatke, doprinosi sopstvenom samocijenjenju i pozitivnom self-konceptu (Steiner & Perry, 1997). Zato je važno rano podsticanje motoričkog potencijala djece i planiranje adekvatnih aktivnosti usmjerenih na postizanje uspjeha. U predškolskom periodu djeca od egocentričnog, postepeno prelaze ka socijalizovanom ponašanju, što se ogleda i u boljoj adaptaciji na grupu, efikasnijoj interakciji sa vršnjacima, poštovanju normi ponašanja itd. Djeca usvajaju određene moralne norme i vrijednosne obrasce, poželjne modele ponašanja, uključujući i one vezane za rodnu pripadnost (Hurlock, 1970). Pažljivo planirana i uzrasno prikladna fizička aktivnost može predstavljati veoma povoljan kontekst za podsticanje kognitivnog i afektivnog razvoja djece predškolskog uzrasta.

1.4. Socio-emocionalni razvoj

U predškolskom uzrastu dotadašnja važnost tjelesnog kontakta sa roditeljima sve se više razmjenjuje nezavisnošću djeteta. Međutim, vezanost za roditelje je i dalje jaka, s tim što se sada iskazuje na nove načine (pokazivanje igračaka, osmijesi, zapitivanje, razgovor, traženje roditeljskog odobrenja ili mišljenja). U periodu oko djetetove treće godine, dijete i majka postaju partneri u iniciranju socijalne razmjene (Bašić, Hudina, Koiler-Trbović i Žižak, 2005). Neverbalna komunikacija je važan faktor koji omogućava stvaranje odnosa zajedništva sa roditeljima, što zamjenjuje dominaciju roditelja (Bašić, Hudina, Koiler-Trbović i Žižak, 2005). Međutim, proces

osamostavljanja može imati i krize. Djeca žele sve učiniti sama, zato taj proces traži snage i razumijevanja roditelja.

Model vezanosti za roditelje u uskoj je vezi sa načinima djetetovog komuniciranja sa okruženjem tokom predškolskog perioda (Kamenov, 2002). Predškolci koji su sigurni u roditelje, lakše i brže stupaju u komunikaciju i odnose sa nepoznatim osobama, opušteniji su i produktivniji u kompetentnim aktivnostima i sl. Prema nepoznatoj djeci se odnose pozitivnije, a i kreativnija su. U predškolskoj ustanovi prepoznaju se po tome što su inicijativnija i kreativnija.

Djeca u predškolskom periodu manje plaču i manje se igraju sama, a više govore, smiju se i igraju sa drugom djecom. Više verbalno i neverbalno komuniciraju (gledaju u oči), zajedno se igraju, slijedeći zajednički cilj kroz različite uloge. Postupno djeca postaju pozitivnija u odnosu sa drugom djecom. Igračka je još uvijek u središtu komunikacijske razmjene, ali mogu komunicirati i bez nje.

Postoje značajne individualne razlike u karakteristikama djece, kao što su način na koji reaguju na izazovne situacije i njihova sposobnost da regulišu bihevioralne i emocionalne reakcije (Rothbart, 2011). Ove rane karakteristike služe kao osnova za socio-emocionalni razvoj u djetinjstvu i adolescenciji. Utvrđeno je da rane dispozicione karakteristike i socio-emocionalno funkcionisanje imaju opsežan i dugotrajan uticaj na socijalno, školsko i psihološko prilagođavanje (Rothbart, 2011).

U zapadnim društvima, na primjer, pozitivna emocionalnost i društvenost predviđaju prihvatanje vršnjaka, školski uspjeh i psihičko blagostanje (Rothbart, 2011). Nasuprot tome, prkos i agresija su povezani sa kasnijim odbacivanjem vršnjaka, problemima u školi i drugim problemima prilagođavanja. Negativna reaktivnost, inhibicija ponašanja i socijalna anksioznost u djetinjstvu, mogu doprinijeti poteškoćama u odnosima sa vršnjacima i problemima prilagođavanja internalizujuće prirode, kao što su usamljenost i depresija (Rothbart, 2011).

1.5. Briga o sebi

Da bi dijete ranog uzrasta moglo da razvija samostalnost u obavljanju svakodnevnih, praktično-mehaničkih radnji (obuvanje, oblačenje), vaspitači i roditelji treba da imaju kontinuiranu saradnju.

Dok govorimo o samostalnosti djeteta, ne možemo da ne pomenemo pedagoški koncept Montesori. U predškolskim ustanovama koje implementiraju vaspitno-obrazovni program, baziran na ključnim postulatima Montesori pedagogije, apostrofira se razvoj dječje samostalnosti, odnosno podsticanje djece da shodno svojim akcijama i mogućnostima problem rješavaju samostalno. Smatramo da jedan od ciljeva predškolskog vaspitanja treba da bude razvijanje samostalnosti kroz raznovrsne igrovne aktivnosti. Predškolska ustanova treba da bude mjesto u kojem će se djeca pripremati za život, a samostalnost i inicijativa su vrlo značajne za svakodnevno funkcionisanje.

Dakle, dijete ranog uzrasta treba podsticati da brine o sebi, u okviru svojih mogućnosti. Vaspitači i roditelji ne treba da rade umjesto djeteta ono što može samo.

2. KVALITETNO FIZIČKO OKRUŽENJE U VRTIĆU KAO PRETPOSTAVKA EFIKASNOG RAZVOJA I UČENJA DJECE NA RANOM UZRASTU

Zvanični crnogorski predškolski program pruža optimalne uslove za razvijanje svih sposobnosti koje su djeci potrebne, kako bi se na adekvatniji način pripremila za školu. Kroz planski i organizovani vaspitno-obrazovni proces u predškolskim ustanovama, djeca razvijaju socijalnu interakciju, govorno-jezičke vještine, kognitivne sposobnosti, samostalnost, kao i niz drugih osobina. Sasvim je evidentno da predškolska ustanova djetetu predstavlja drugi dom, prijatno i bezbjedno mjesto u kojem ima dosta prilika da manipuliše raznovrsnim materijalima. Zato je važno da što veći broj djece bude obuhvaćen predškolskim institucionalnim vaspitanjem. Rezultati pojedinih istraživanja (Bassok, Latham & Rorem, 2016) pokazuju da djeca koja pohađaju predškolske ustanove imaju unaprijeđene socijalne vještine, manje problema u ponašanju u poređenju sa djecom koja nijesu pohađala predškolsku ustanovu.

Kada govorimo o fizičkom okruženju u predškolskoj ustanovi, možemo istaći da postoji veliki broj elemenata koji taj prostor čine pedagoški efikasnim, interesantnim, kako za djecu, tako i za same vaspitače (Novović i Mićanović, 2019). U svim pedagoškim koncepcijama posebno se ističe značaj fizičkog okruženja za razvoj i učenje djece na ranom uzrastu. Našu pažnju posebno privlače predškolske ustanove Ređo Emilija, u kojima je ključna karakteristika fizičkog okruženja multisenzornost (Edwards et al., 1998). Dakle, djeca imaju mnogo prilika da rukuju taktilno-perceptivnim i drugim senzornim materijalima, koji imaju za cilj razvijanje čulne osjetljivosti. Materijali su privlačni djeci, različitih su boja, materijala, zvukova i mirisa (Montesori, 2016). Jasno je da neki od materijala koji se primjenjuju u vrtićima Ređo Emilija nijesu „tipični“, ali je upravo zbog toga privlače pažnju djece.

Predškolske ustanove su postale sve popularnije u nordijskim zemljama, Velikoj Britaniji, Australiji i Sjedinjenim Državama kao dio sistema obrazovanja u ranom djetinjstvu (Jørgensen, 2014; Smith et al., 2018). Imaju različite nazive, kao što su „predškolske ustanove u prirodi“, „šumski vrtići“ i organizuju cijele dane ili dio dana napolju. Norveška ima 356 vrtića u prirodi i vrednovanje prirode u obrazovne i rekreativne svrhe je duboko usidreno u norveškoj tradiciji

(Jørgensen, 2018). Ovi prostorni uslovi stvaraju drugačiji pedagoški prostor za svakodnevni život u vrtićima koji može omogućiti ili ograničiti mogućnosti za slobodnu igru i učešće djece (Moser & Martinsen, 2010).

Rani razvojni period je posebno senzitivan kada je u pitanju rast i razvoj djece. Fizički, socio-emocionalni, govorno-jezički i kognitivni razvoj djece u velikoj mjeri zavise od kvaliteta fizičkog okruženja u predškolskoj ustanovi. U skladu sa navedenim, smatra se da predškolska ustanova treba da odgovori na potrebe djece ranog uzrasta i obezbijedi stimulativnu sredinu za rad različitih sposobnosti kod djece. Sam fizički ambijent u radnoj sobi, namještaj, oprema, materijali treba u potpunosti da odgovaraju djeci i njihovim potrebama. U adekvatnom fizičkom okruženju djeca će biti motivisana da rješavaju probleme na kreativan način (Moyer, 2001).

Vaspitači planiraju i počinju da stvaraju okruženje za učenje prije nego što djeca stignu u učionicu, posmatrajući prostor iz perspektive djeteta. Oni postavljaju materijale i resurse tamo gdje djeca mogu da ih vide i obezbjeđuju da djeca imaju dovoljno svijetla i pogled (i ako je moguće, pristup) napolju. Razmišljaju o tome kako da stvore okruženje koje će podržati učenje djece i udovoljiti raznovrsnosti izbora i potreba u pogledu prostora, vremena i upotrebe materijala (Yoleri & Tetik, 2018).

Vaspitači u vrtiću pažljivo razmatraju kako upotreba vremena i prostora utiče na učenje djece. Početkom godine vaspitači zajednički rade na tome da učionicu osposobe za učenje i planiraju „tok dana“. Oni rade na dnevnim rasporedima (npr. vrijeme za ručak ili odmor) kako bi obezbijedili što je moguće više neprekidnog vremena za dječju igru i istraživanje (Moyer, 2001).

Kako program vrtića počinje, vaspitači posmatraju ponašanje djece i prilagođavaju se onome što vide. Oni razmatraju kako materijali i resursi – njihova dostupnost, količina i raspored – utiču na dječju igru. Takođe, uzimaju u obzir individualnu perspektivu svakog djeteta – zasnovanu, na primjer, na materijalima koje dijete odabere kada se igra, kako dijete pristupa materijalima koji se nalaze u okruženju i tako dalje.

Djeca se mnogo više angažuju u tok učenja kada se okruženje za učenje planira i osmišljava u pregovorima sa djecom – odnosno kada se čuje „dječji glas“ u planiranju okruženja i organizovanju i odabiru materijala za učenje. Mnoge fizičke karakteristike u okruženju su fiksne. Takva ograničenja zahtijevaju zajedničko rješavanje problema od strane vaspitača i djece, kako bi pronašli načine za stvaranje fleksibilnog i dinamičnog okruženja za učenje. Potrebno je da

vaspitači pronalaze kreativne načine da podrže djecu u donošenju nezavisnih i informisanih izbora u okviru okruženja za učenje. Na primjer, vaspitači razmatraju kako priroda, raspored i količina materijala u okruženju mogu uticati na dječju igru, uzimajući u obzir namjeru učenja. Angažuju djecu u pregovorima o organizaciji materijala. Oni razgovaraju o tome kako i gdje se materijali mogu čuvati, tako da djeca mogu lako da im pristupe.

2.1. Namještaj u radnoj sobi

Za racionalnu organizaciju i uspješno odvijanje vaspitno-obrazovnog procesa, osim opremljenosti odgovarajućim sredstvima, veoma je važno i kako su ona smještena i raspoređena. Čitav raspored prostorija i namještaja, treba da bude takav da omogući što veću raznovrsnost i promjene u sadržajima aktivnosti bez zastoja i čekanja, kao i nadgledanje djece. Izborom i rasporedom materijala moguće je uticati na dječje motive i ponašanje, kao i pružiti im veću mogućnost da samostalnije biraju i izvode svoje aktivnosti (Hansen i sar., 2001). To se postiže, prije svega, na taj način što se igračke, knjige i ostali materijali koji se svakodnevno upotrebljava, smještaju tako da budu dostupni svakome i da djeca ne moraju da traže dozvolu od strane vaspitača za njihovo korišćenje. Jedino ograničenje u ovom pogledu predstavlja upotreba onih materijala koji bi ometali aktivnost drugih (muzički instrumenti za vrijeme čitanja bajke, na primjer).

Da bi se privukao i održao interes djeteta za materijal koji mu se nudi, on treba da bude privlačan i organizovan na zanimljiv način, što će mu omogućiti da pronalazi smisao u svojoj aktivnosti. Dijete, prije svega, treba da ima jasnu sliku o uređenju prostorije za dnevni boravak. Činjenica je da kada dijete zna gdje se šta nalazi i kada je u stanju da pronađe određeni materijal na istom mjestu gdje se njime bavilo prethodnog dana, to stvara kod djeteta osjećaj izvjesnosti, sigurnosti i omogućava mu da se bolje snađe, planira da uzme šta mu je potrebno (Hansen i sar., 2001).

Oprema u radnoj sobi treba da bude prilagođena zahtjevima za organizaciju vaspitno-obrazovnog rada sa djecom predškolskog uzrasta i dužini njihovog boravka u vrtiću. Osnovni zahtjevi za izbor namještaja su:

- da je primjeren potrebama psihofizičkog rasta i razvoja djece;
- da je po konstrukciji jednostavan, izdržljiv i lak;
- da je u boji prirodnog drveta, ili ukoliko je obojen, boje treba da budu jako intenziteta i kontrasta;
- da je pogodan za održavanje higijene;
- da je ekonomičan i funkcionalan i da pri pomjeranju ne stvara buku (Montesori, 2016).

Prostorija za dnevni boravak oprema se stabilnim i čvrstim namještajem koji vaspitač može da pokreće i koji može da služi kako za smještaj igračaka i drugog materijala, tako i za pregrađivanje centara interesovanja. Njegova visina treba da bude oko 1 metar, kako bi djeca mogla samostalno da biraju i koriste raspoložive igračke i materijal, kao i da ih ne zaklanja od oka vaspitača. Isti zahtjev treba da ispunjavaju i pregradni paravani (Hansen i sar., 2001).

S obzirom na dječju radoznalost i stalnu potrebu za aktivnošću, za oprobavanjem predmeta iz okoline i sopstvenih mogućnosti, kao i činjenicu da još ne znaju dovoljno da se staraju o sebi, glavna briga svog osoblja u vrtiću treba da bude dječja sigurnost. I pored specijalno prilagođene opreme i namještaja, djecu treba stalno nadgledati, odnosno vaspitač treba da procjenjuje bezbjednost okoline u kojoj se djeca kreću i na vrijeme otklanja potencijalne opasnosti. To mogu biti oštećenja, ekseri, polomljene igračke i slično.

2.2. Didaktički materijali

Za optimalan razvoj djece, radna soba treba biti opremljena različitim materijalima, koji će djecu pozivati na aktivnost. Nema sumnje da fizičko okruženje i didaktički materijali utiču na ponašanje djece, kao i na sazajne procese. Ideja o značaju fizičkog okruženja i didaktičkih materijala sa kojima djeca manipulišu unutar radne sobe nije nova. Naime, još je Ruso isticao da je samo okruženje dovoljno samo po sebi da se dijete obrazuje. Frebel je, takođe, vjerovao u snagu koju pripremljeno okruženje ima u procesu obrazovanja djeteta. Pijaže i Vigotski su naglašavali značaj učenja kroz interakciju sa raznovrsnim materijalima (Hansen, Kaufmann & Burke Walsh,

2006).

Očigledno je da većina pedagoških autoriteta u ranom djetinjstvu nije imala dilema u vezi sa tim da fizičko okruženje, obogaćeno didaktičkim materijalima, može snažno uticati na dječje odrastanje i učenje i ono mora zadovoljiti osnovne potrebe svakog djeteta za interakciju sa vršnjacima i sa konkretnim materijalima.

Smatramo da je jedan od najočiglednijih kriterijuma koji ukazuju na strategije rada u radnoj sobi, jeste sama radna soba, odnosno kako i na koji način su organizovani materijali i šta se sve nalazi na zidovima radne sobe. U okviru centara interesovanja primjenjuju se najčešće sljedeći materijali: slike, ilustracije, aplikacije, konstruktivni materijali, slikovnice, slagalice, umetaljke, pedagoški neoblikovani materijali, senzorni materijali, prirodni materijali, kao i mnogi drugi. Svi materijali koji se primjenjuju u radu sa djecom predškolskog uzrasta treba da ispune određene zahtjeve. Navodimo sljedeće zahtjeve koje materijali treba da zadovolje:

- zdravstveno/sigurnosni podrazumijevaju da je materijal raspoređen tako da se ne ugrožava bezbjednost djece, da je izrađen prema predviđenim standardima i da omogućava nesmetano kretanje djece kroz radnu sobu;
- estetski zahtjevi podrazumijevaju da na zidovima radne sobe budu izlagane reprodukcije i posteri koji predstavljaju istinska umjetnička djela, kao i dječji radovi; da dječji radovi budu smišljeno izloženi, da imaju određeni okvir i da su potpisani;
- zahtjevi za kognitivnom stimulacijom podrazumijevaju da izloženi predmeti i radovi pomažu djeci da organizuju svoje dotadašnje iskustvo i razmišljaju o njemu; da dječji grupni radovi podsjećaju djecu na stvari koje su zajedno radili i sl.;
- zahtjevi za informisanjem podrazumijevaju da svi izloženi materijali trebaju biti odabrani zbog njihove informativne vrijednosti; da plakati i panoi budu odabrani da potpomognu sticanje znanja o novim konceptima; da oznake pomažu djeci da se snađu i organizuju u prostoru (Milić, 2007).

Dakle, materijali koji se koriste u radu treba da zadovolje određene zahtjeve, kako bi imali pozitivne efekte na razvoj djeteta i bile usklađene sa njegovim potrebama. Inventar u radnoj sobi treba biti organizovan tako da pruža mogućnost fleksibilnog rada. U različitim djelovima radne sobe, vaspitači mogu organizovati frontalni rad, zatim u centrima interesovanja mogu organizovati grupni rad, rad u paru ili individualni oblik rada.

2.3. Centri interesovanja i njihova opremljenost didaktičkim materijalima i pomagalima

Da bi se rad uspješnije odvijao kako je predviđen, bez zastoja i nesporazuma, potrebno je da se svakom materijalu koji se koristi u predškolskoj ustanovi tačno zna mjesto. Sadržina polica treba da bude obilježena odgovarajućim etiketama sa simbolima jasnim djeci, kod koje treba stvoriti naviku da ono što su uzela vrata tamo gdje pripada. Sređivanje elemenata pojedinih materijala u praktične omote i kutije po nekom sistemu logičke klasifikacije ima i obrazovnu vrijednost (Hansen i sar., 2001). Djecu treba naučiti da ne miješaju elemente iz različitih kompleta sličnog materijala (sklapanica, konstruktora i sl.) jer ih zbunjuju i onemogućavaju da ostvare zamisao, odnosno, navići ih da, kada se odluče za nov materijal, slože i sklone onaj kojim su se prethodno igrala. Naglašavamo ipak da osnovna svrha ovog zahtjeva nije da se djeca nauče urednosti, niti je to najvažnije, već u njegovoj osnovi jeste ideja da svakodnevni dodir sa jednom sređenom sredinom može kod djece da razvija pojmove o organizaciji vremena i prostora, dok se urednost smatra za sporedan efekat takvog postupka.

Racionalnu organizaciju prostora, opreme i materijala obezbjeđuje i njihovo raspoređivanje po centrima interesovanja. Polazeći od vaspitno-obrazovnih ciljeva u predškolskoj ustanovi, programskih sadržaja i aktivnosti, normativa i uslova koji se mogu obezbijediti u našim predškolskim ustanovama, zastupljena je organizacija šest centara interesovanja i to:

- likovni centar interesovanja
- jezički centar interesovanja;
- matematičko-manipulativni centar interesovanja;
- centar uloga;
- konstruktivni centar interesovanja i
- senzorni centar interesovanja.

Centar interesovanja je više tematsko uređenje i odnosi se na neke vrste aktivnosti kojima se djeca bave. U konkretnom vaspitno-obrazovnom procesu, centri interesovanja se mogu poklapati (na primjer, sasvim je prirodno da se društvene igre i aktivnosti didaktičkim materijalom obavljaju za stolom u blizini polica u koje su smještene odgovarajuće igračke i materijali), ali i razlikovati

(igre uloga mogu da se odvijaju na svakom drugom mjestu, predviđenom za dječje aktivnosti). Kao i svim drugim organizacionim rješenjima i ovdje treba izbjegavati formalizam i povezivati ih prema mogućnostima koje za to pružaju teme koje se obrađuju i interesovanje djece. Takođe, sadržaje centara interesovanja treba dopunjavati i mijenjati što redovnije, da bi se izbjegla stereotipija u aktivnostima djece, opadanje njihovog intenziteta i dosada.

2.3.1. Likovni centar interesovanja

U likovnom centru interesovanju, djeca imaju bezbroj mogućnosti da razvijaju kreativnost i maštu. Djeci se objezbjeđuju sredstva, materijal i pribor za aktivnosti stvaranja, istraživanja i grafičkog predstavljanja. Sadržaj centra interesovanja čine sljedeći materijali: slikarski stalci, plastične table na kojima se modeluje, čaše za boje, četkice, razne vrste pribora za crtanje i boje koje se lako peru (voštane boje, tuševi u boji, flomasteri, tempere, vodene boje), razne vrste podloga i papira za izrezivanje i oblikovanje (pak papir, hamer-papir, tonirana hartija, tanji karton i dr.), razni prirodni materijali za oblikovanje (lišće, šišarke, divlji kesten, žir i drugi plodovi, komadići drveća, glina itd.), kao i vještački materijali (plastelin, glina, vuna, sunđer, konac, komadi tekstila, mekane žice, zatim kutije, ilustrovane novine, ambalaže itd.).

Slika 1 – Popunjavanje leptira

Slika 2 – Crtanje pomoću sjenke

Izvor: Privatna arhiva

U likovnom centru interesovanja djecu ne treba požurivati, ne treba im sugerisati rješenja, već im treba dozvoliti da se slobodno izraze i da u procesu stvaranja svog unikatnog djela, stiču vještine rukovanja materijalima, alatima i priborima, da proširuju svoja iskustva i saznanja i razvijaju sve aspekte svoje ličnosti u interakciji sa svijetom koji ih okružuje. Spontanost, mašta, igra, eksperimentisanje i nedostatak inhibicije su poželjne komponente stvaranja umjetnosti i promovisanja slobode izražavanja. Djeca uče da se izražavaju na različite načine – ne samo verbalno. Čak i kada su ovi izrazi neverbalni, može doći do važnog učenja.

2.3.2. Jezički centar interesovanja

Jezički centar interesovanja treba da poželi djeci dobrodošlicu u svijet knjiga i pisane riječi, da razvija njihovo interesovanje za pisani vid komunikacije i ohrabri ih da postanu čitaoci. U jezičkom centru djeca obogaćuju rječnik, razvijaju sposobnost slušanja i verbalnu ekspresiju, kao i sposobnost razumijevanja pročitane teksta, razumijevanja i predviđanje toka radnje, razvijaju imaginaciju, uče da prepoznaju slova i riječi (Milić, 2007).

Slika 3 – Stvaranju priču po slikama

Izvor: Privatna arhiva

Putem aktivnosti u jezičkom centru djeca se usmjeravaju na saradnju, osnažuje se njihovo samopouzdanje, pozitivna slika o sebi, vrši se razmjena emocija, razrješavanje emocionalno

delikatnih situacija i unapređuje se proces razumijevanja sebe i drugih. Ovaj centar treba da bude opremljen brojnim slikovnicama, knjigama, enciklopedijama, zbkama priča, bajki, basni i pjesama za djecu, dječjim časopisima, posterima i stripovima. Poželjno je da ima i CD plejer i diskove sa pričama i pjesmama za djecu, kao i diktafone i sve ono što omogućava da djeca budu snimljena dok recituju, prepričavaju ili pričaju priče, a da kasnije mogu da čuju sebe.

2.3.3. Matematičko-manipulativni centar interesovanja

Za dječju igru manipulativnim materijalom, potrebno je izabrati prostor koji je odvojen od aktivnijih centara. U matematičko-manipulativnom centru interesovanja, djeca usvajaju početne matematičke pojmove, kroz aktivnu manipulaciju sa materijalima, pažljivo pripremljenim od strane vaspitača. U okviru ovog centra interesovanja, djeca usvajaju pojam broja, skupa, prostorne odnose, dimenzije i veličine, mjere i mjerenje, kao i elementarne geometrijske pojmove.

Slika 4, 5 i 6 – Aktivnosti usvajanja pojma mjera i mjerenja

Izvor: Privatna arhiva

U matematičko-manipulativnom centru primjenjuju se, između ostalih, sljedeći materijali: umetaljke, konstruktivni blokovi, brojevi na podu, loto igre, ubadalice, domine, numeričke linije, slagalice, umetaljke, mala geometrija, tangrami, perle u boji i slično. Svi navedeni materijali mogu se efikasno primjenjivati u cilju formiranja elementarnih matematičkih pojmova kod djece

predškolskog uzrasta (Milić, 2007).

2.3.4. Centar uloga

Iako se igre uloga, kao i druge aktivnosti predstavljanja, mogu odvijati u svakom donekle izdvojenom prostoru uz upotrebu pribora koji se djeci nađe pri ruci, za njihovo podsticanje i kultivisanje, dobro je da su obezbijeđeni rekviziti koji će im pomoći da uspješnije prikazuju likove iz realnog života ili literature, kao i da se igraju raznih vrsta pozorišta (Bojović, 2010).

Slika 7 – Dramska igra „Crvenkapa”

Izvor: Privatna arhiva

Za igre uloga djeci su potrebni razni komadi odjeće za presvlačenje: kape, maske, perike, pojasevi, marame, šalovi, naočare, kao i namještaj koji je dovoljno veliki i čvrst da ga djeca mogu koristiti. Ukoliko je moguće, ovaj namještaj treba da bude srazmjeran. Za animiranje raznih likova, djeci su potrebne veće ili manje lutke sa pokretnim ekstremitetima, igračke – likovi životinja, ginjol lutke, pozornice za pozorište lutaka, saobraćajne i mehaničke igračke.

2.3.5. Konstruktivni centar interesovanja

Konstruktivne igre i aktivnosti predstavljanja, izražavanja i stvaranja mogu se obavljati u čitavoj prostoriji, pored toga što im može biti namijenjen poseban prostor. U materijal za opremanje konstruktivnog centra spadaju razni konstruktori, građevinski materijali, prirodni i vještački materijali pogodni za građenje, sobni pješčanik, likovne igračke i modeli za makete. Djecu takođe treba snadbijevati najraznovrsnijim građevinskim materijalom, neophodnim prvenstveno za konstruktivne igre.

Slika 8 – Aktivnost u konstruktivnom centru

Izvor: privatna arhiva

Pri opremanju ovog centra, treba voditi računa o uzrastu djece, odnosno o njihovoj sklonosti i mogućnosti da sastavljaju pojedine djelove materijala, ali i opasnosti da manja djeca stave sitnije elemente u usta, nosnu ili usnu šupljinu. Kada se nabavljaju materijali iste vrste, treba voditi računa o tipovima elemenata, a za svaki od njih treba da postoje odgovarajuća spremišta.

U konstruktivnom centru vrlo uspješno se uklapaju figurice ljudi, životinja i drveća, saobraćajnih znakova, zatim automobilčići, dizalice, vozila razne vrste, što djeluje podsticajno i usmjerava djecu da povezuju elemente konstruktivnih igara sa igrama uloga.

2.3.6. Senzorni centar interesovanja

Senzorne igre stimulišu čula djeteta koja podržavaju razvoj mozga i jezika, grube motoričke vještine, društvenu interakciju i vještine rješavanja problema. Sa senzornom igrom uvijek se dešava mnogo više nego što se na prvi pogled vidi. Senzorne aktivnosti, osim što su zabavne i zanimljive, podstiču djecu da istražuju (Milić, 2007). Ove aktivnosti podržavaju djecu da koriste „naučni metod“ posmatranja, formiranja hipoteze, eksperimentisanja i donošenja zaključaka (Milić, 2007). Senzorne aktivnosti takođe omogućavaju djeci da preciziraju svoje pragove za različite senzorne informacije, pomažući njihovom mozgu da stvori jače veze sa senzornim informacijama i nauči koje su korisne, a koje se mogu filtrirati.

Slika 9 – Aktivnost u senzornom centru interesovanja
Izvor: privatna arhiva

Senzorne igre pružaju mogućnosti za zabavu, praktično učenje za dijete sa beskrajnim mogućnostima materijala koje može koristiti. Djeca mogu da nauče mnogo različitih vještina igrajući se u senzornom centru, kao što su:

- Motoričke sposobnosti. Hvatanje, sipanje, štipanje i korišćenje alata kao što su kliješta, makaze i kašike rade na finoj motorici;
- Matematika i nauka. Brojenje, mjerenje, miješanje, sipanje, bacanje, slaganje i upoređivanje su sve osnove za učenje matematike i nauke.

- Pismenost. Praćenje slova, pravljenje slova ili brojeva, pričanje priča dok rade i učenje novih riječi iz vokabulara podržavaju razvoj vještina pismenosti.
- Socijalne vještine. Dijeljenje, saradnja i rad sa drugima podržavaju izgradnju društvenih vještina.

Potrebno je da senzorni centar interesovanja raspoláže sa što više materijala. Posebno su atraktivni senzorni materijali po Montesori pedagoškom konceptu. Ovi materijali kod djece razvijaju čulnu osjetljivost, fine motoričke vještine, strpljenje, upornost, kao i niz drugih društveno pozitivnih osobina.

2.4. Dvorište vrtića u kontekstu razvoja i učenja djece na ranom uzrastu

Objekat predškolske ustanove, nikako ne bi smio da bude bez odgovarajućeg dvorišta, koje može da nadoknadi skučenost života u vrtiću. U savremenim uslovima djeca nemaju mnogo mogućnosti za življu fizičku aktivnost na otvorenom prostoru kakva je potrebna njihovom tijelu koje se razvija (Bala, 2002). Prostor za trčanje je ograničen, skakanje i penjanje se ne dozvoljavaju, kao i sve što bi moglo stvoriti buku i smetati susjedima. Mnoga gradska djeca koju roditelji dovode u vrtić automobilom, rijetko bi imala prilike da trče po travi ili da budu izložena suncu i vazduhu, kada ne bi bilo dvorišta.

Koliko god dvorište bilo skromno u pogledu prilika da preko njega upoznaju život prirode, djeca ipak mogu u njemu naučiti uzbudljiva otkrića, kada je u pitanju svijet insekata, ptica, crva, puževa, raznog bilja i sl. Makar i jedno drvo pružiće mogućnost da posmatraju promjene godišnjih doba, mali zaklon uz njega postaće omiljeno mjesto za igre mašte ili uloga, a lišće, kamenčići i grančice daće im priliku da rukuju prirodnim materijalima koje, vaspitači ne bi rado vidjeli u radnoj sobi, a koji su od velike važnosti za razvoj djeteta, kao što su blato, jednostavan pribor za obradu drveta i slično. Isto tako, dvorište je kao stvoreno za neke vrste ponašanja koja nijesu dopuštena u radnoj sobi, kao što su skakanje, igre loptom i slično.

Slika 10 i 11 – Aktivnosti djece u dvorištu vrtića

Izvor: Privatna arhiva

Odgovarajućom organizacijom prostora, opreme, materijala i aktivnosti u dvorištu vrtića, može se doprinijeti formiranju zdrave, fizički dobro i skladno razvijene, odvažne i spretne djece, koja u potpunosti slobodno, efikasno i graciozno vladaju svojom motorikom i sistematski podsticati funkcije organa i organizma u cjelini izlaganjem uticaju sunčevih zraka, vazduha i vode, kao i postepenim povećavanjem obima i intenziteta kretanja (Idrizović, 2007). Danas se na igralište ne gleda samo kao na prostor potreban za tjelesne aktivnosti na svježem vazduhu, već i na teren koji predstavlja izazov za dječja čula i umne snage, na kome će djeca moći da izgrađuju perceptivno-motorna iskustva, otkrivaju svijet oko sebe, razvijaju svoju ličnost u cjelini i stiču društvenu ravnotežu, zadovoljavaju potrebe za sticanjem sigurnosti u opažanju i pokretima, za samopotvrđivanjem kroz stvaralačke i praktične životne aktivnosti, kao i socio-emocionalne potrebe za igrom i radom u kolektivu. U dvorištu vrtića je moguće obezbijediti stalne kontakte i miješanje djece različitih uzrasnih grupa, neformalne razgovore u kojima se izgrađuje dječje javno mnjenje, zajedničke manifestacije sve djece, susreti sa djecom iz drugih vrtića i roditeljima itd.

3. ULOGA VASPITAČA U UREĐENJU SREDINE ZA UČENJE

Vaspitač je lice koje ima snažnu ulogu u kreiranju ambijenta za učenje. Potrebno je da sredina za učenja, dizajnirana i oblikovana od strane vaspitača, zadovoljava dječje potrebe za akcijom, istraživanjem i djelovanjem na najvećem mogućem nivou (Slunjski, 2012). Materijali za rad trebaju biti brižljivo odabrani, atraktivni, ali, prije svega, moraju zadovoljavati osnovne kriterijume koje smo već naveli u radu. Prostor radne sobe svakodnevno se više puta organizuje i reorganizuje, zavisno od prirode i namjene aktivnosti i prostorne koncepcije kojoj odgovara. Jedno od pravila discipline, moglo bi biti: organizovani prostor prema potrebama dječjeg slobodnog djelovanja, može i treba reorganizovati za druge aktivnosti i potrebe (na primjer, uzimanje obroka, za direktno vođenje i planom predviđene aktivnosti i drugo). Dio pravila do tada bio bi onaj ko je koristio razne predmete za svoje igre, ili uopšte za slobodne aktivnosti, može i treba biti sposoban da te predmete pospremi, kako bi se dobio raspoloživi prostor za nešto drugo. To ne mora biti imperativ naloga, nego dogovor o tome šta bi se moglo sačuvati u postignutoj etapi ostvarivanja, da bi se odatle moglo u novim prilikama ići dalje, a što bi trebalo odložiti u određena spremišta. Razgovor i dogovor sa djecom može se odnositi na mjesto odlaganja onoga što se često koristi.

Vaspitač treba da kreira takvu sredinu za učenje, u kojoj će se djeca osjećati bezbjedno i sigurno (Frenzel, Pekrun & Goetz, 2007). Pored bezbjednosti djece u sredini za učenje, potrebno je da vaspitači primjenjuju kognitivno podsticajne materijale u svojoj vaspitno-obrazovnoj praksi. Sama radna soba namijenjena je za vaspitno-obrazovni rad sa djecom i njihov odmor. Ona treba da pogoduje za formiranje djelimično izdvojenih prostora za skoro sve predviđene aktivnosti, koje se mogu reorganizovati i prilagoditi raznovrsnim potrebama i omogućiti primjenu i kombinaciju različitih, posebno savremenijih sredstava, tehnika i oblika vaspitno-obrazovnog rada. Veoma je važna i zvučna izolacija koja se postiže korišćenjem raznih materijala za ovu vrstu izolacije – tepisima, zavjesama, odlaganjem pregradnih ograda i sl. Prostorija treba sa bude dovoljno svijetla koje djeci pada sa lijeve strane kada slikaju i bave se raznim aktivnostima za stolovima (Milić, 2007). Najbolje je blago, indirektno dnevno osvjetljenje koje se može regulisati kao i više električnih svjetiljki raspoređenih tako da ravnomjerno osvjetljavaju prostoriju. Na prozorima, koji treba da su toliko niski da djeca u prizemlju mogu da posmatraju šta se događa napolju, treba da

se nalaze odgovarajuće zavjese, i po potrebi roletne, koje će zaštititi djecu od blještanja sunca i pretjerane topline, a mogu poslužiti i za zamračivanje prostorija kod raznih vrsta projekcije.

3.1. Planiranje primjene razvojno podsticajnih materijala

Vaspitno-obrazovni rad u predškolskim ustanovama podrazumijeva upotrebu razvojno podsticajnih, pedagoški dobro osmišljenih i djeci interesantnih sredstava i pomagala. U pogledu primjene prirodnih predmeta kao sredstva u vaspitno-obrazovnom procesu, značajno je akcentovati da se oni često i široko primjenjuju i da imaju veliki uticaj na djecu, jer se oni preko njih neposredno susrijeću sa životom (Piccolo & Test, 2010). Prirodni predmeti mogu se posmatrati u njihovoj prirodnoj sredini ili se donose u radnu sobu i demonstriraju izvan svoje prirodne sredine. Ovi predmeti nijesu uvijek podesni za posmatranje, jer njihovi pojedini djelovi koji imaju značaja za posmatranje, ne mogu uvijek da se neposredno vide. Zato se usmjesto prirodnih predmeta koriste njihovi modeli.

Demonstraciona sredstva imaju široku primjenu u vaspitno-obrazovnom radu (Prodanović i Ničković, 1984). Kao demonstraciona sredstva uzimaju se sva ona nastavna sredstva koja u vaspitno-obrazovnom radu vaspitač prikazuje svakom djetetu. Pokazivanjem ovih sredstava rukovodi, po pravilu, vaspitač a dijete samo u izuzetnim slučajevima i uz pomoć vaspitača. Ova sredstva koriste se u obradi novog znanja, i prilikom pokazivanja novih objekata, ali se ona koriste i pri ponavljanju i utvrđivanju usvojenih vaspitno-obrazovnih sadržaja.

Kada se analizira funkcija vaspitno-obrazovnih sredstava u savremenom vaspitno-obrazovnom procesu, potrebno je naglasiti da ona, kao ranije, ne služe više samo vaspitaču i potrebi da se on aktivira, već je koncepcija savremenih didaktičkih sredstava mnogo kompleksnija (Prodanović i Ničković, 1984). Nastavna sredstva i oprema danas treba da obogate didaktičku sredinu u kojoj dijete uči. Vaspitno-obrazovna sredstva čiju primjenu planira vaspitač, u svojoj komplementarnosti treba da približe djetetu stvarnost o kojoj se uči, da vaspitačeve verbalne aktivnosti zamijeni cijelim kompleksom djelatnosti različitih činilaca koji mogu da doprinesu aktiviranju djeteta u samom procesu saznanja stvarnosti.

U tradicionalnom vaspitno-obrazovnom procesu na nastavna sredstva se uglavnom gleda kao

na očigledna sredstva, koja služe prije svega vaspitaču da pojača njegove verbalne djelatnosti i radi ilustracije tokom obrade nekog sadržaja. Danas vaspitno-obrazovna sredstva nijesu samo namijenjena pojačanju principa očiglednosti, već se ona kao vizuelna, auditivna i audiovizuelna sredstva, zatim kao automatizovani didaktički procesi, javljaju kao integralni dio didaktičke sredine u kojoj se obavlja savremeni vaspitno-obrazovni proces.

3.2. Vaspitač kao kreator sredine za učenje

Okruženje za učenje se odnosi na različite fizičke lokacije, kontekste i kulture u kojima djeca uče (Slunjski, 2012). Termin takođe obuhvata kulturu vaspitne grupe – njen predsjedavajući etos i karakteristike, uključujući način na koji pojedinci komuniciraju i tretiraju jedni druge – kao i načine na koje nastavnici mogu da organizuju obrazovno okruženje kako bi olakšali učenje. Razvijanje ukupnog okruženja za učenje u vrtiću predstavlja najkreativniji dio vaspitno-obrazovnog procesa.

Smatramo da je najvažniji aspekt u bezbjednom i pozitivnom okruženju za učenje odnos između vaspitača i djece. Kada djeca shvate da je njihovom vaspitaču stalo do njih i da on želi da im bude dobro, djeca se osjećaju prijatno da postavljaju pitanja, prave greške i rizikuju, kako bi naučili nešto novo. Da bi izgradio ovakve odnose, vaspitač treba da se zainteresuje za snage i interesovanja svakog djeteta. Tokom svakodnevnih aktivnosti djeca treba zajednički da uče, da dijele svoje snage i ohrabruju jedni druge. Vaspitač takođe može da uvede niz poslova ili obaveza koje djeca treba da obave, kako bi sredina za učenje bila još podsticajnija. Ovo pokazuje djeci da moraju da računaju jedni na druge, a to drži djecu odgovornom i za svoje okruženje za učenje.

Važna dužnost vaspitača je da razvije okruženje za učenje u kojem se djeca osjećaju motivisanom da uče. Modeliranjem i podsticanjem bezbjednog okruženja i svrsishodnih pravila, djeca se osjećaju motivisano da rade pravu stvar i pomažu jedni drugima. Važno je da vaspitači stave naglasak na unutrašnju motivaciju u učionici, kako bi zadržali interesovanje djece i ulaganje u sopstvene ciljeve učenja.

Vaspitač treba da jasno izrazi svoja očekivanja i posljedice ponašanja u učionici, kako bi djeca razumjela pravila, granice i kako da uče na bezbjedan način. Kada je vaspitač pravedan, dosljedan i organizovan, djeca razumiju šta mogu da očekuju i mogu da donesu mudre izbore i preuzmu odgovornost za svoje postupke.

Podučavanje je više od prenošenja određenog znanja djetetu, to je motivisanje djeca da budu odgovorna za zadovoljavanje sopstvenih potreba za učenjem (Kamenov, 2002). Da bi to uradio, vaspitač mora da bude svjestan principa učenja, stilova preferencija učenja djece i da poznaje sve metode podučavanja. Stav vaspitača je izuzetno važan u postizanju cilja osamostaljenja djece. Mora da vjeruje u djetetove sposobnosti, da promoviše odnos povjerenja, da djeluje kao fasilitator i resursna osoba i da bude spreman da rizikuje i promijeni sebe. Umjesto da se na vaspitača gleda kao na predavača, na njega se gleda kao na menadžera okruženja za učenje, a korišćenjem različitih nastavnih metoda, mogu se zadovoljiti potrebe djece za učenjem i igrom.

3.3. Timski rad vaspitača u kontekstu uređenja sredine za učenje

Da bi vaspitno-obrazovni proces u što većoj mjeri bio prilagođenim razvojnim potrebama djece ranog uzrasta, potrebno je da vaspitači timski rade. U jednoj vaspitnoj grupi rade dva vaspitača, koja planiraju i realizuju vaspitno-obrazovni proces sa djecom ranog uzrasta. Potrebno je da vaspitači rade kao tim, da razmjenjuju ideje, kako bi sredina za učenje podsticala razvijanje kreativnosti, radoznalosti, logičkog mišljenja, socijalne interakcije, mašte, stvaralaštva i svih drugih sposobnosti kod djece.

U radnoj sobi u kojoj se izvodi vaspitno-obrazovni rad, vaspitači ulažu svoju kreativnost, inovativnost i intenzivnu angažovanost. Da bi sve navedeno došlo do izražaja, potreban je timski rad vaspitača, baziran na zajedničkom planiranju i uređenju sredine za učenje.

Timski rad vaspitača dolazi do izražaja posebno prilikom kreiranja slikovnih materijala za potrebe metodičke interpretacije književnih tekstova. Vaspitači, takođe, zajedno mogu izraditi materijale za usvajanje znanja iz onih vaspitno-obrazovnih oblasti, koje su na precizan i nedvosmislen način definisane zvaničnim predškolskim kurikulumom.

II ISTRAŽIVAČKI DIO

1.1. Problem i predmet istraživanja

Prostorno okruženje u kontekstu predškolske ustanove bitno utiče na učenje, igru i aktivnosti djece ranog uzrasta (Slunjski, 2013). Prostorni ambijent u predškolskoj ustanovi treba biti kreiran tako da omogućava aktivnu saradnju i komunikaciju između djece, kao i između djece i vaspitača. Pojedini autori (Malaguzzi, 1998; Šain i Čarapić, 2016) smatraju da prostorno okruženje u vrtiću treba da omogući nesmetano kretanje djece, razvijanje samostalnosti i interakcije sa vršnjacima. Kada govorimo o samom kretanju, možemo istaći da je ono svojstveno djeci ranog uzrasta, te da ona ispoljavaju intenzivnu želju za kretanjem, kroz aktivnu manipulaciju sa materijalima iz radne sobe. Što se tiče samostalnosti djece, jasno je da materijali i sredstva u radnoj sobi, trebaju biti tako organizovani da ih djeca mogu samostalno birati i uzimati po potrebi (Montesori, 2016). Bazična potreba djece predškolskog uzrasta je interakcija sa vršnjacima. U tom smislu, prostorno okruženje treba da podrži sve forme socijalne interakcije djece.

Problem našeg istraživanja je odnos vaspitača i roditelja prema prilagođenosti fizičkog okruženja razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu u predškolskom institucionalnom kontekstu.

Predmet istraživanja predstavlja analiza prilagođenosti fizičkog okruženja razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu u predškolskom institucionalnom kontekstu.

1.2. Cilj i zadaci istraživanja

Cilj istraživanja glasi:

- Utvrditi da li je fizičko okruženje u predškolskom institucionalnom kontekstu prilagođeno razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu.

Istraživački zadaci:

- Utvrditi da li su didaktički materijali i ostala pomagala prilagođena djeci ranog uzrasta za proces aktivne participacije u vaspitno-obrazovnim aktivnostima.
- Utvrditi da li fizičko okruženje predškolske ustanove omogućava kvalitetne kooperativne odnose djece međusobno, kao i između djece i vaspitača.
- Utvrditi da li fizičko okruženje u predškolskoj ustanovi zadovoljava djetetove potrebe za kretanjem, autonomijom i emancipacijom.
- Utvrditi stavove roditelja prema prilagođenosti fizičkog okruženja razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu.

1.3. Istraživačke hipoteze

Na osnovu cilj istraživanja, glavna hipoteza je definisana na sljedeći način:

- Pretpostavlja se da je fizičko okruženje u predškolskom institucionalnom kontekstu prilagođeno razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu, te da omogućava aktivnu participaciju djece u procesu upotrebe raznovrsnih, razvojno primjerenih i pedagoški funkcionalnih didaktičkih materijala, kroz socijalnu interakciju i komunikaciju sa vršnjacima i vaspitačem kao kreatorom povoljne pedagoške klime za razvijanje različitih sposobnosti kod djece.

Sporedne hipoteze:

- Pretpostavlja se da su didaktički materijali i ostala pomagala prilagođena djeci ranog uzrasta za proces aktivne participacije u vaspitno-obrazovnim aktivnostima.
- Pretpostavlja se da fizičko okruženje predškolske ustanove omogućava kvalitetne kooperativne odnose djece međusobno, kao i između djece i vaspitača.
- Pretpostavlja se da fizičko okruženje u predškolskoj ustanovi zadovoljava djetetove potrebe za kretanjem, autonomijom i emancipacijom.
- Pretpostavlja se da roditelji imaju afirmativne stavove prema prilagođenosti fizičkog okruženja razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu.

1.4. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

Deskriptivna metoda će nam poslužiti u cilju identifikacije stepena prilagođenosti fizičkog okruženja razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu. U istraživanju ćemo primijeniti anketni upitnik za vaspitače i roditelje. Pitanja u anketnom upitniku biće zatvorenog, kombinovanog i otvorenog tipa. S ciljem dobijanja podobnijih podataka, primijenićemo protokol sistematskog posmatranja vaspitno-obrazovnog procesa, te na bazi toga steći uvid u nivo prilagođenosti fizičkog okruženja razvojnih potrebama djece na ranom uzrastu.

1.5. Uzorak ispitanika

Istraživanje ćemo realizovati na uzorku od 100 vaspitača i 100 roditelja, i to u predškolskim ustanovama „Solidarnost“, „Ljubica Popović“ i „Dragan Kovačević“. Posmatraćemo vaspitno-obrazovni rad u ukupno tri vaspitne grupe, odnosno po jednu vaspitnu grupu iz prethodno navedenih predškolskih ustanova.

Tabela 1 – Uzorak ispitanika

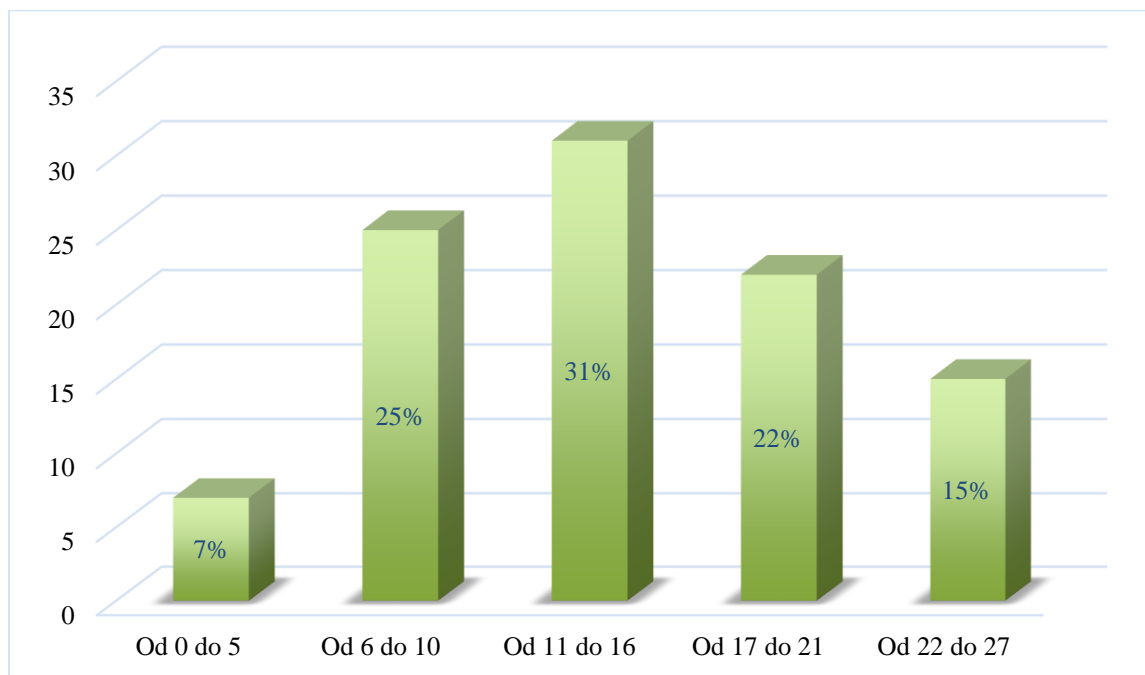
Opština	Predškolska ustanova	Broj vaspitača	Broj djece	Broj roditelja
Podgorica	JPU „Ljubica Popović“	45	22	44
Nikšić	JPU „Dragan Kovačević“	22	26	24
Ulcinj	JPU „Solidarnost“	33	29	32
Ukupno	3	100	77	100

2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

2.1. Rezultati dobijeni anketiranjem vaspitača

- Godine radnog staža

Histogram 1

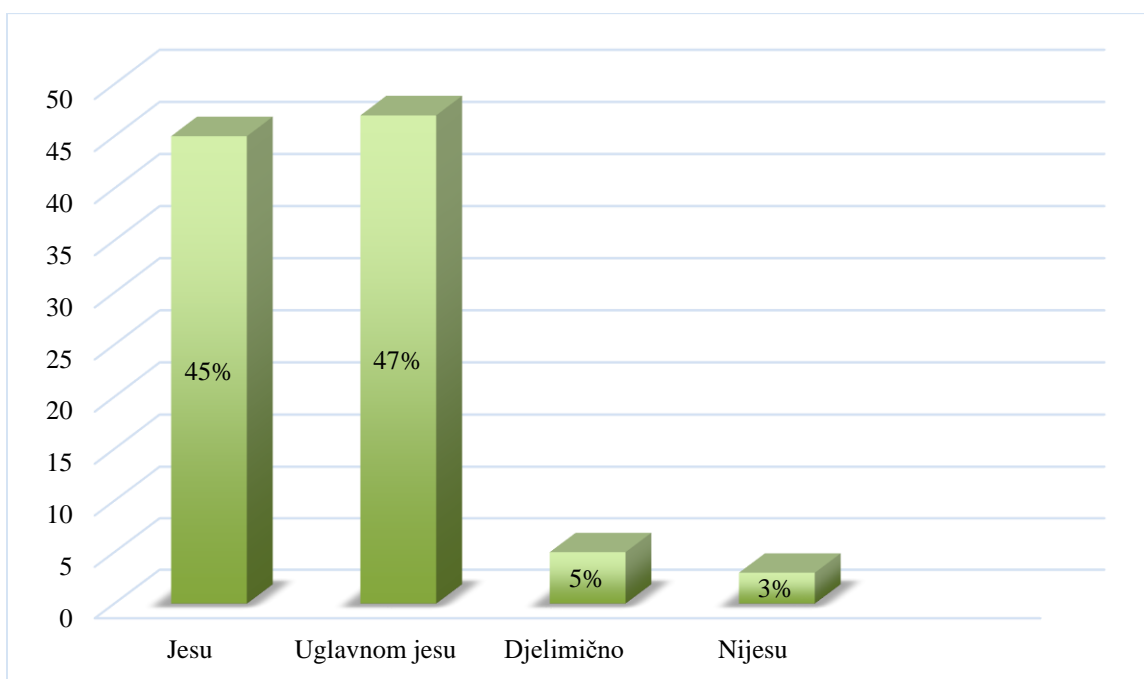
U histogramu 1, prikazano je da 7% vaspitača ima od 0 do 5 godina radnog staža. Ukupno 25% vaspitača ima od 6 do 10 godina radnog staža, 31% vaspitača ima od 11 do 16 godina radnog staža, 22% vaspitača ima od 17 do 21 godinu radnog staža, a 15% naših ispitanika ima od 22 do 27 godina radnog staža.

Dakle, ispitanici uključeni u ovo istraživanje imaju dovoljno radnog staža, pa nam analogno tome, mogu dati objektivne podatke.

- Da li smatrate da su didaktička sredstva i pomagala iz radne sobe prilagođena dječjim potrebama?

Histogram 2

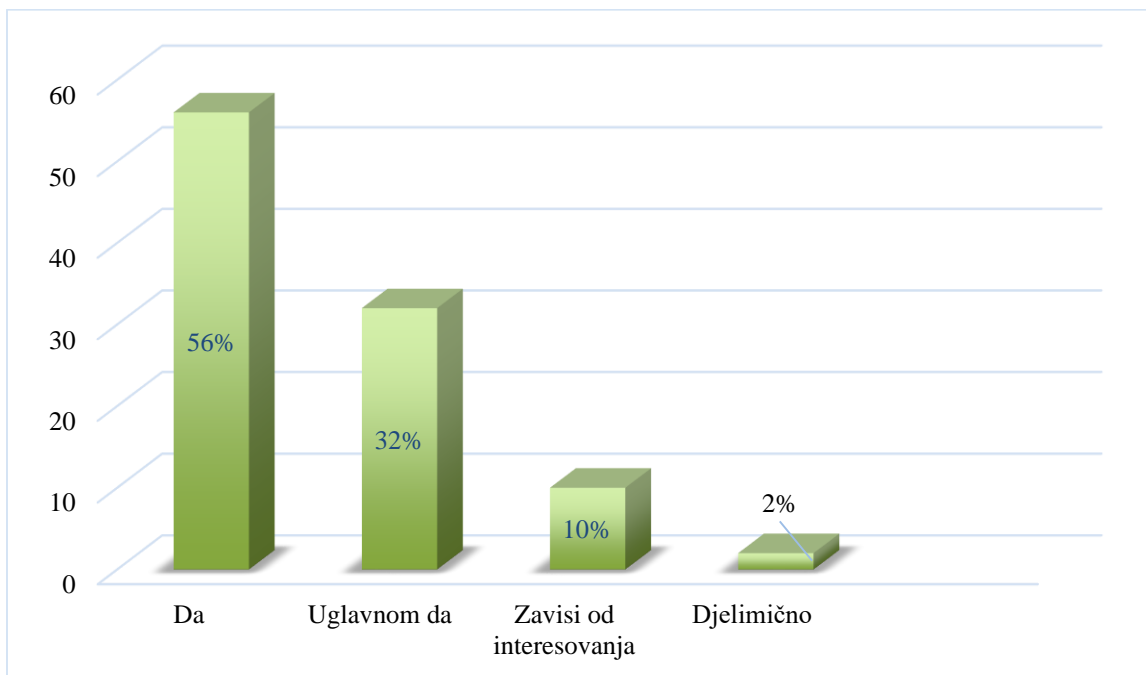

Rezultati u histogramu 2, pokazuju da 45% vaspitača smatra da su didaktička sredstva i pomagala iz radne sobe prilagođena dječjim potrebama. Ukupno 47% vaspitača navodi da su didaktička sredstva i pomagala uglavnom prilagođena dječjim potrebama. Pojedini vaspitači (5%) ističu da su didaktički materijali djeci djelimično prilagođeni, dok 3% ispitanika smatra da ovi materijali nijesu prilagođeni dječjim potrebama.

Materijali i pomagala koji se koriste u radu sa djecom moraju biti prilagođeni dječjim razvojnim potrebama. Pružajući djeci materijale koji su raznovrsni, pružamo im priliku za istraživačke pokušaje i otkrića o mogućnostima djelovanja na neke predmete. Dobro dođu i podsticaji da bi se iz neke simboličke radnje prešlo u istraživačku akciju i suprotno. Djeca su u stanju da takve predmete više vole i cijene, od onih gotovih.

- Da li djeca aktivno koriste didaktičke materijale i pomagala u svojim igrama?

Histogram 3

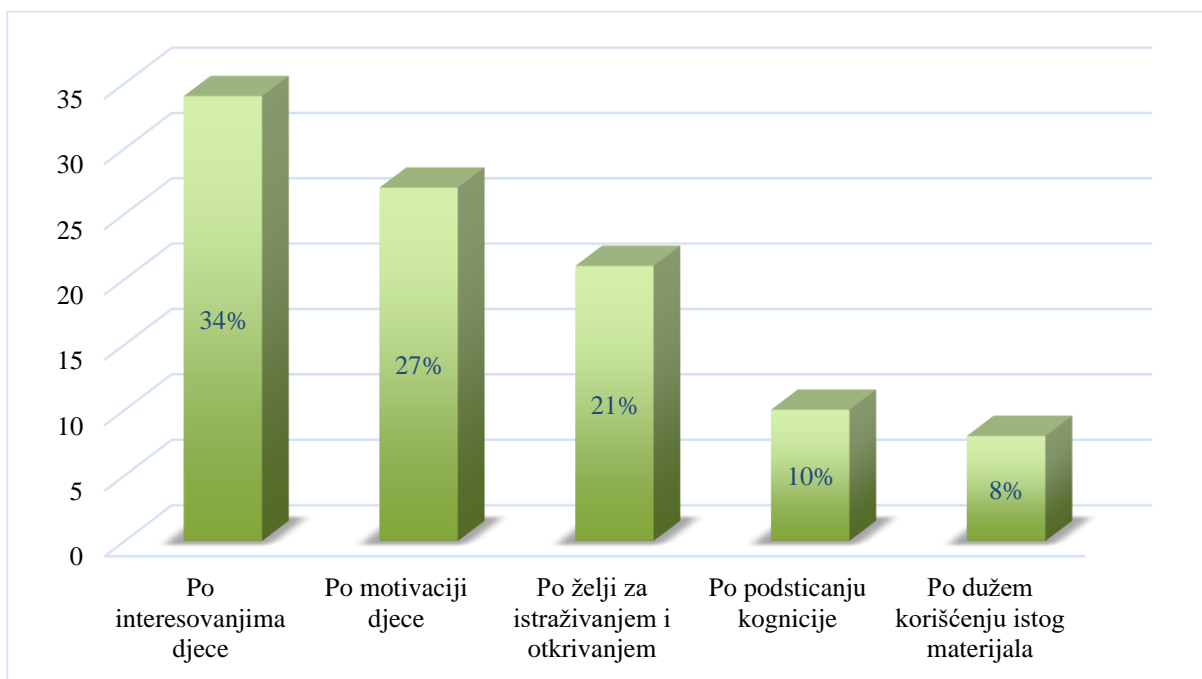

U histogramu 3 je prikazano da 56% vaspitača smatra da djeca aktivno koriste didaktičke materijale i pomagala u svojim igrama. Sa navedenim se uglavnom složilo 32% vaspitača. Pojedini ispitanici (10%) ističu da dječje korišćenje didaktičkih materijala i pomagala, prije svega, zavisi od interesovanja za isto. Svega 2% vaspitača navodi da djeca samo djelimično koriste didaktičke materijale i pomagala u svojim igrama.

Potrebno je da vaspitači podstiču djecu na upotrebu materijala u igrama. U aktivnostima istraživanja, otkrivanja i oblikovanja, podsticaji mogu biti brojniji nego u ostalim spontanim dječjim djelovanjima, a njihova vrijednost je takva da ih možemo smatrati i prirodnom predvježbom za kasnije usvajanje ozbiljnije radne metodologije. Bitno je da vaspitač pruža takvu vrstu podsticajne pomoći, da se sačuva osnovna vrijednost – spontanost i prirodnost dječje slobodno prihvaćene akcije.

- Na osnovu čega procjenjujete da su određeni didaktički materijali i pomagala prilagođeni dječjim potrebama?

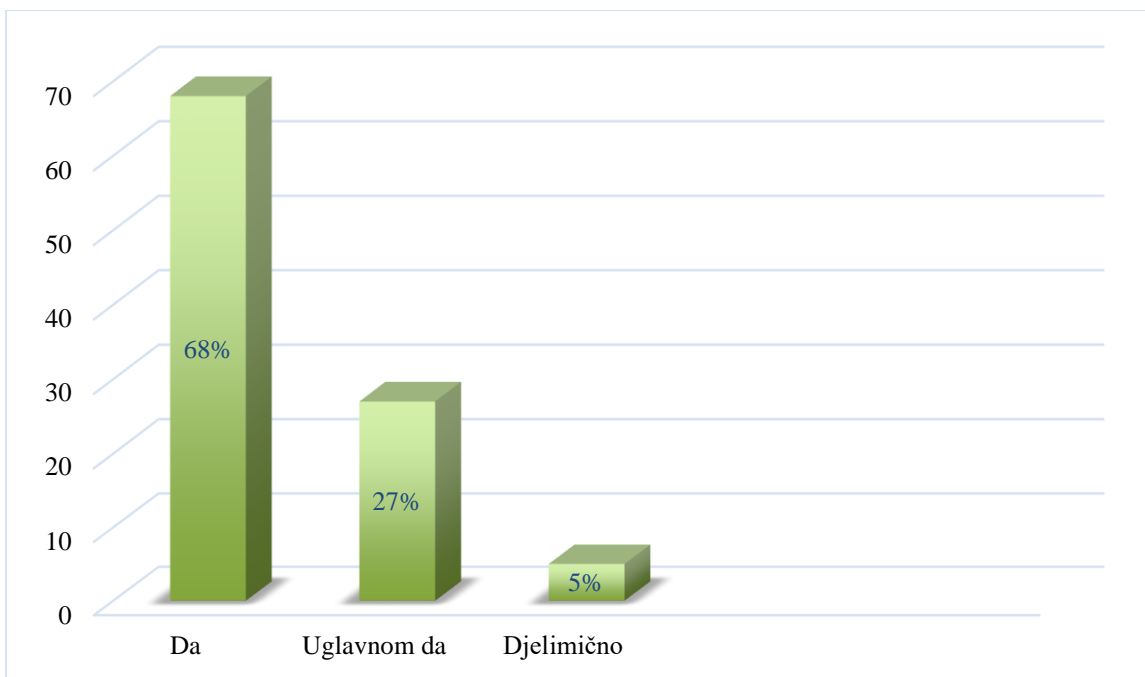
Histogram 4

U histogramu 4, prikazani su osnovni indikatori, na osnovu kojih vaspitači procjenjuju da su određeni materijali i pomagala prilagođeni dječjim potrebama. Nakon sumiranja odgovora dobijenih od strane vaspitača, konstatujemo da vaspitači znaju da je materijal prilagođen dječjim potrebama ako su djeca dovoljno zainteresovana za upotrebu materijala, ako su motivisana, žele da istražuju i otkrivaju. Takođe, značajno je da materijali imaju funkciju razvoja kognitivnih sposobnosti djece, te da mogu duže vremena da upotrebljavaju materijale i igračke, koje privlače njihovu pažnju, podstiču radoznalost i istraživački duh.

- Da li smatrate da prostorno okruženje vrtića pruža različite mogućnosti za kooperativne odnose između djece i između djece i vaspitača?

Histogram 5

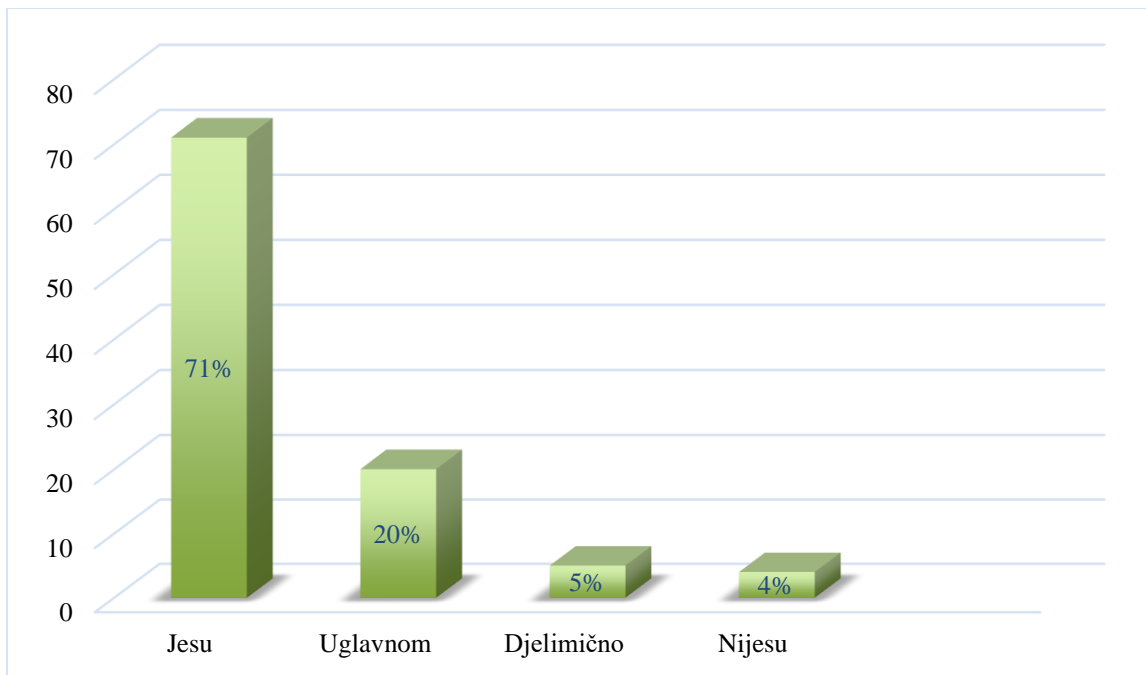

U histogramu 5, prikazano je da 68% vaspitača smatra da prostorno okruženje vrtića pruža različite mogućnosti za kooperativne odnose između djece i između djece i vaspitača. Ukupno 27% ispitanika, odnosno vaspitača se djelimično složilo sa navedenim. Svega 5% vaspitača smatra da prostorno okruženje vrtića djelimično pruža različite mogućnosti za kooperativne odnose između djece i između djece i vaspitača.

Za učenje, usvajanje novih vaspitno-obrazovnih sadržaja u praksi predškolskih ustanova, potrebno je da materijali koji se koriste podržavaju kooperaciju kako između djece, tako i između djece i vaspitača. Ako pod učenjem podrazumijevamo sticanje sposobnosti, onda su kooperativne aktivnosti same po sebi djelotvorne, jer je to jedan oblik koji podstiče i pomaže sve ove sposobnosti.

- Da li su didaktički materijali i pomagala takvi da podržavaju kooperaciju između djece?

Histogram 6

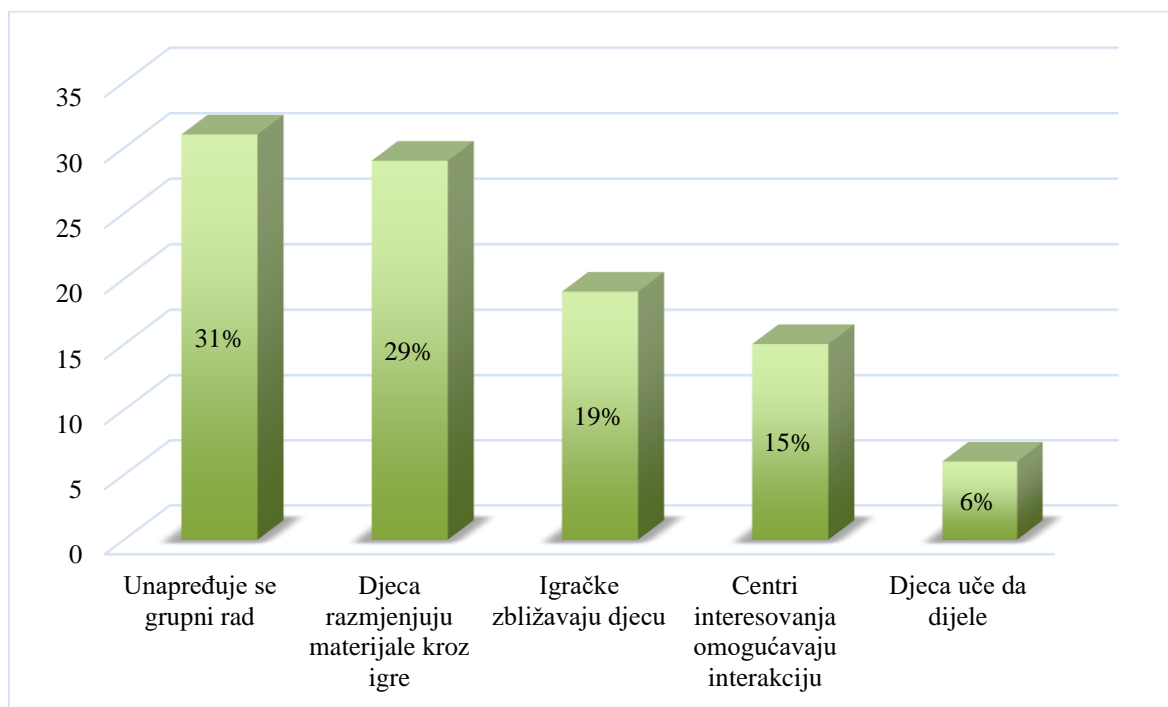

U histogramu 6, prikazano je da 71% vaspitača smatra da su didaktički materijali i pomagala takvi da podržavaju kooperaciju između djece. Sa istim se uglavnom složilo 20% vaspitača. Pojedini vaspitači (5%) ističu da didaktički materijali i pomagala ne podstiču socijalne odnose i kooperaciju između djece. Svega 4% vaspitača ne vidi uticaj didaktičkih materijala i pomagala iz radne sobe na kvalitet kooperativnih odnosa između djece.

Dakle, materijali su takvi da omogućavaju djeci da tokom igre sarađuju, razmjenjuju svoja iskustva i ideje. Sve navedeno je od suštinskog značaja za razvoj djeteta ranog uzrasta.

- Kakav je uticaj fizičkog okruženja vrtića na kooperaciju između djece?

Histogram 7

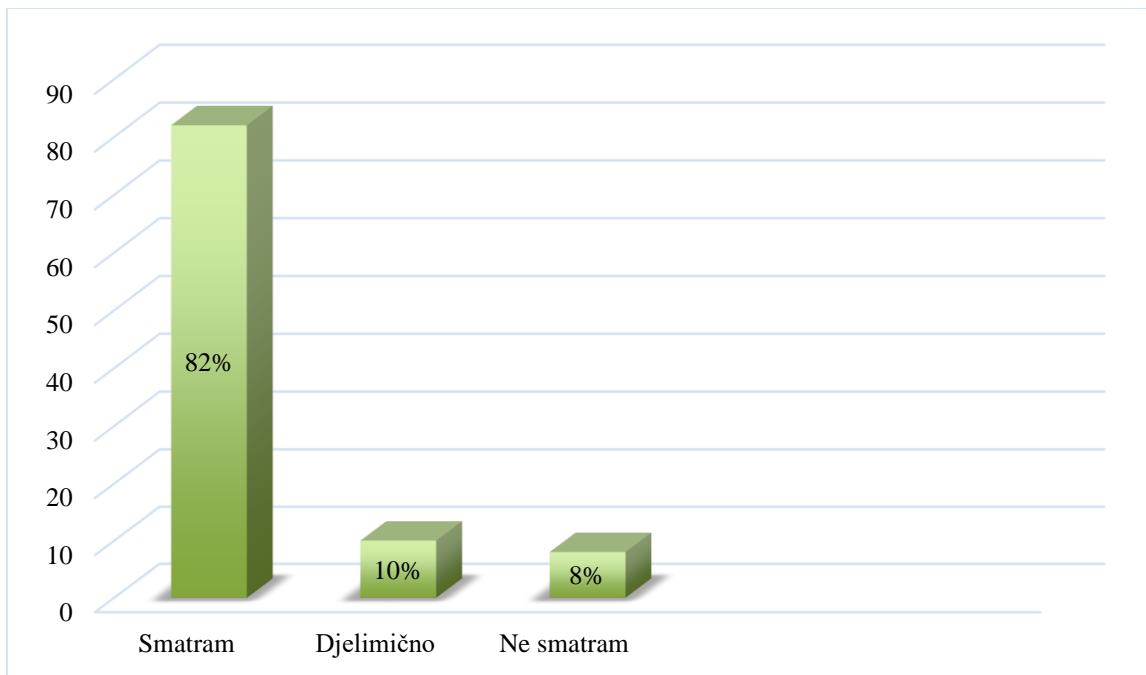

U histogramu 7, prikazana je percepcija vaspitača o uticaju fizičkog okruženja na kooperaciju između djece. Na osnovu sumiranja rezultata, konstatuje se da fizičko okruženje u vrtiću unapređuje grupni rad, te da djeca razmjenjuju materijale kroz igre, centri interesovanja omogućavaju interakciju. Fizičko okruženje vrtića upućuje važnu poruku djetetu, a to je da je potrebno sa drugima dijeliti igračke, materijale i sredstva za rad.

Iz prikazanih rezultata, postaje evidentno da fizičko okruženje vrtića ima pozitivne efekte na kooperativne aktivnosti djece, koje su od ključnog značaja za razvoj socijalizacije.

- Da li smatrate da dijete ima dovoljno prostora za kretanje u radnoj sobi?

Histogram 8

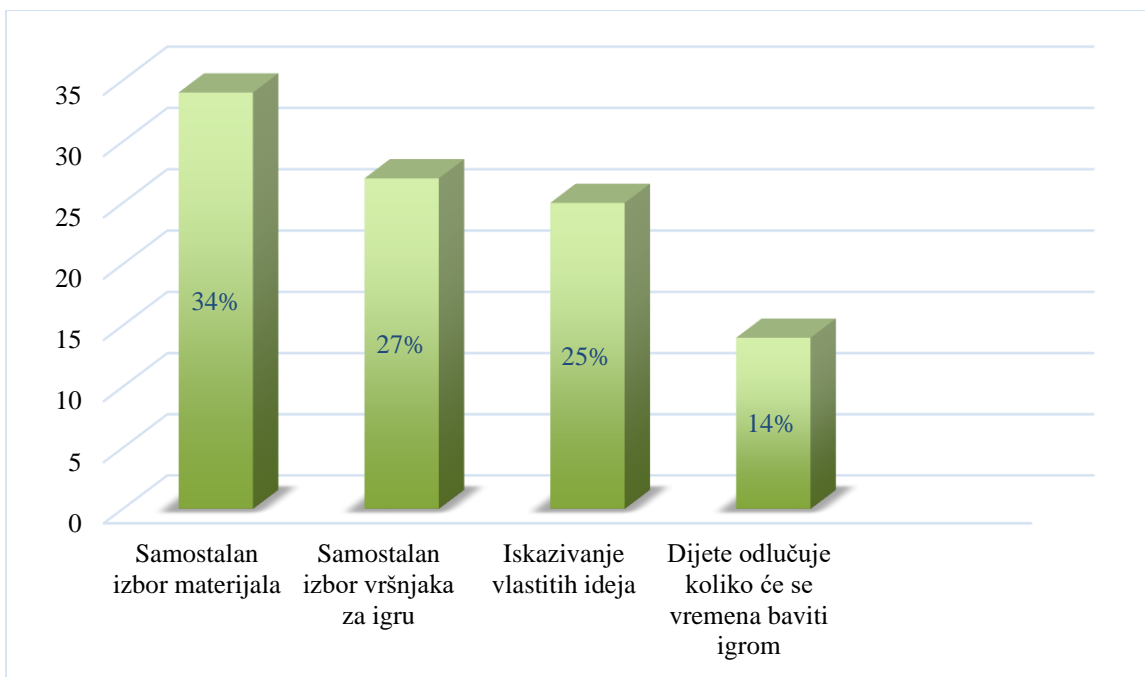

U histogramu 8, prikazano je da 82% vaspitača smatra da dijete ima dovoljno prostora za kretanje u radnoj sobi. Sa navedenim se djelimično složilo 10% vaspitača, dok 8% vaspitača ne smatra da radna soba ima dovoljno prostora za kretanje djece.

Djeca se, po pravilu, smatraju najaktivnijim dijelom populacije. Zdravo dijete je veoma energično i aktivno, često bi prije trčalo nego hodalo, pa je odraslima teško da prate njegovu dinamičnost. Neaktivnost kod djece reflektuje izvjesno odstupanje od normale, ukazuje na fizičke i psihičke poteškoće ili lošu socijalnu prilagođenost. Dakle, djetetu treba omogućiti dovoljno prostora za kretanje, kako bi zadovoljilo esencijalnu potrebu za pokretom.

- Na koji način se zadovoljava dječja potreba za autonomijom i emancipacijom u prostornom okruženju vrtića?

Histogram 9

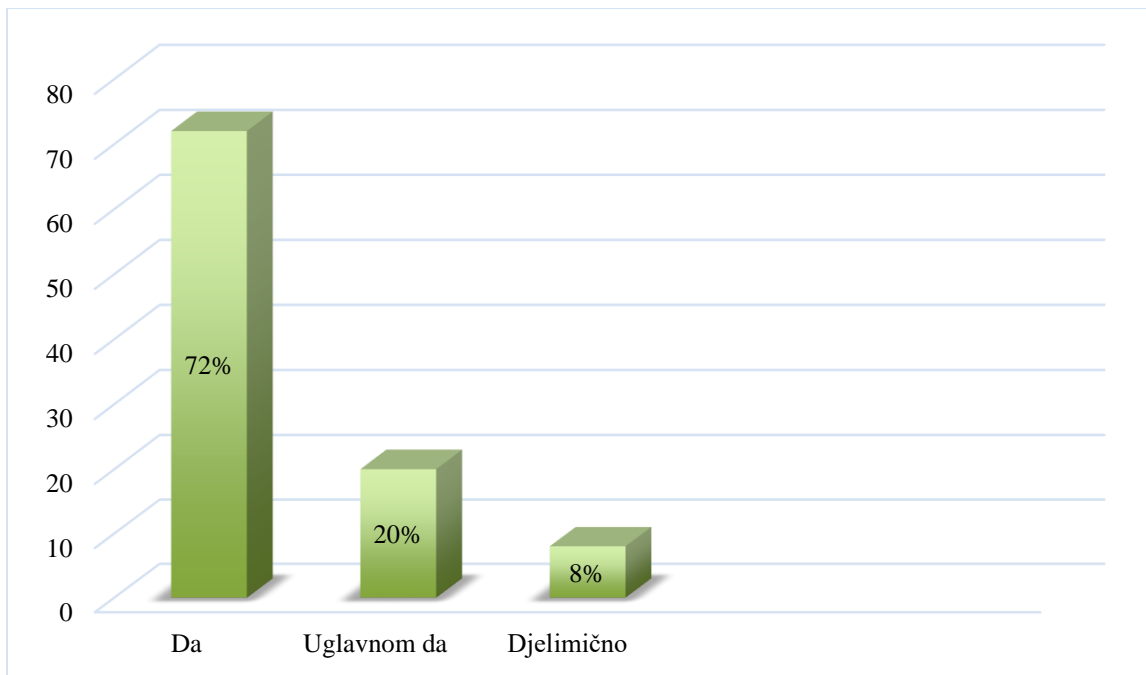
U histogramu 11, prikazano je percepcija vaspitača o zadovoljavanju dječje potrebe za autonomijom i emancipacijom u prostornom okruženju vrtića. Dobijeni rezultati pokazuju da prostorno okruženje vrtića omogućava da dijete samostalno bira materijale, vršnjake za igru, da izražava vlastite ideje. Posebno je značajno to što prostorni ambijent vrtića omogućava djetetu da odluči koliko će se vremena baviti nekom igrom.

Već je u radu naglašeno koliko je značajna autonomija djece za holistički razvoj njegove ličnosti. Igre, aktivnosti i materijali, ne bi smjeli biti nametnuti djetetu. Dijete ima pravo da bira koje će igračke i materijale da koristi, pa to treba i omogućiti.

- Da li su materijali dostupni tako da ih djeca mogu samostalno uzimati po potrebi?

Histogram 10

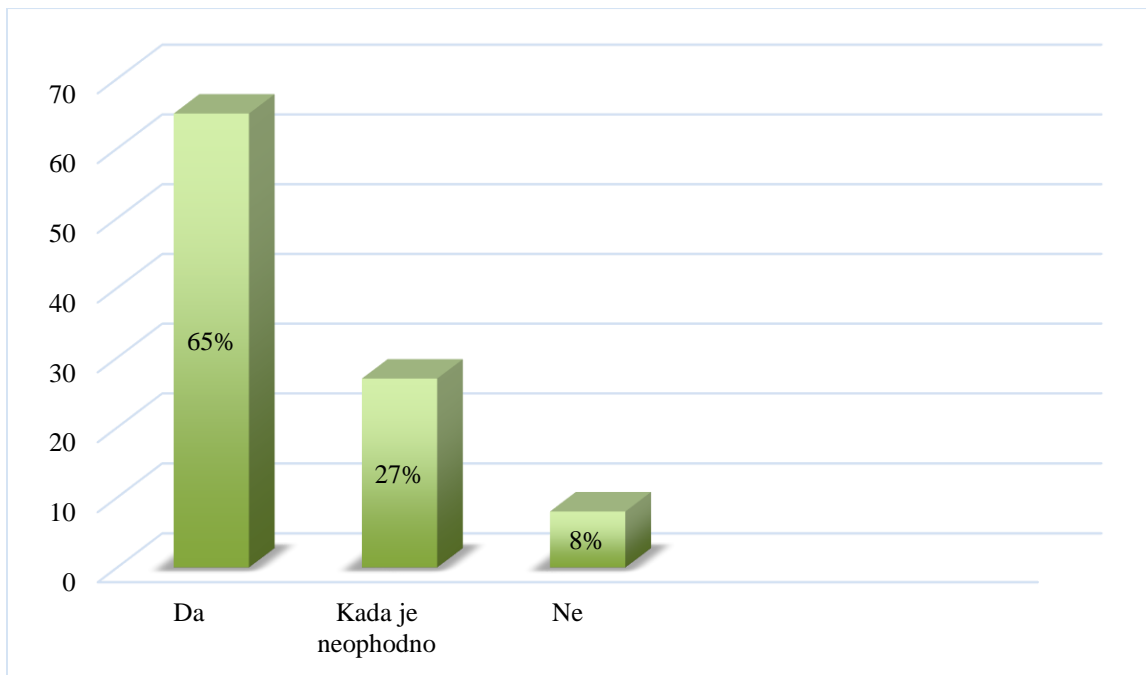

U histogramu 10, prikazano je da 72% vaspitača navodi da su materijali dostupni, tako da ih djeca mogu samostalno uzimati po potrebi. Sa navedenim se uglavnom složilo 20% vaspitača. Ukupno 8% vaspitača ističe da su materijali samo djelimično dostupni djeci.

Materijali i igračke koje dijete koristi u igrama, moraju mu biti dostupni, tako da ih može samostalno uzimati i vraćati na svoje mjesto. Na ovaj način, dijete neće biti zavisno od vaspitača, što je od suštinskog značaja. Ključni postulati svih pedagoških pravaca (Valdorf, Montesori, Ređo Emilija) se snažno zalažu za vaspitanje samoinicijativne, slobodne, stvaralačke i emancipovane ličnosti djeteta.

- Da li kreirate neke materijale u cilju uređenja sredine za učenje? Koji su to materijali?

Histogram 11

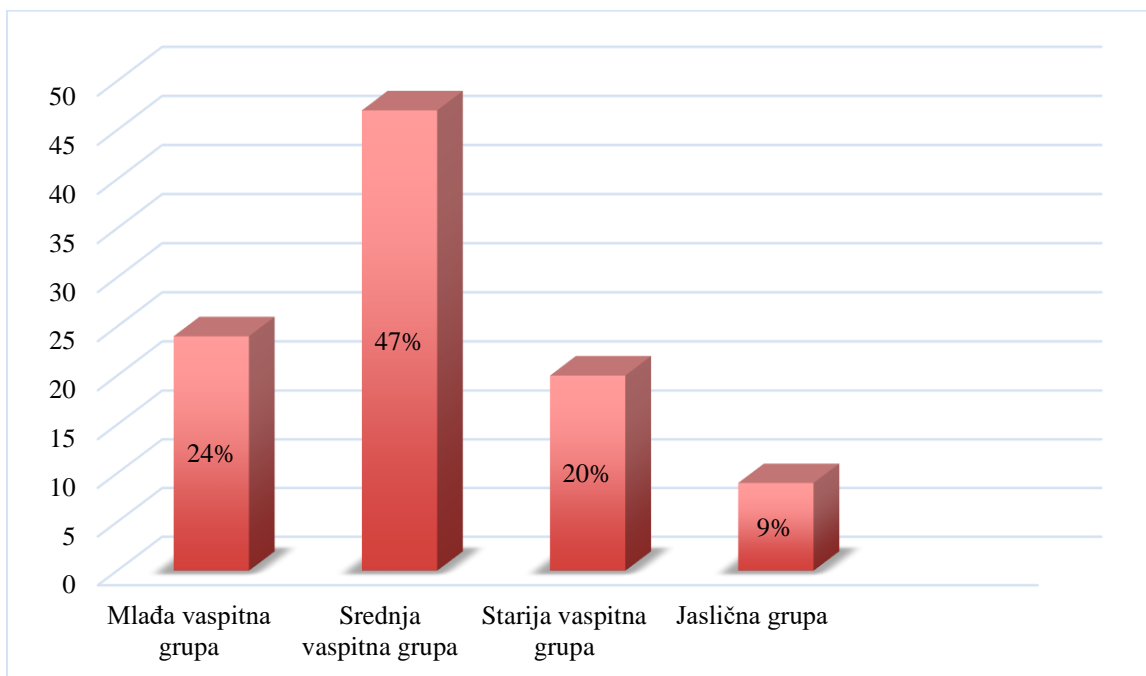
U histogramu 11, prikazano je da 65% vaspitača kreira neke materijale u cilju uređenja sredine za učenje. Isto čini kada je potrebno 27% vaspitača. Ukupno 8% vaspitača ne kreira materijale u kontekstu uređenja radne sobe.

Vaspitači su naveli da najčešće kreiraju sljedeće materijale: panoi, ilustracije, slike, plakate, igračke od prirodnih i recikliranih materijala i slično. Nastavni materijali koji se mogu kupiti, često ne pružaju mogućnost za postupanje po načelima uvažavanja i uključivanja. Materijali koje su osmislili vaspitači posve prirodno obuhvataju i integrišu različite etničke grupe, uzrasne grupe i slično. Sve veća potreba zaštite životne sredine još je jedan razlog za osmišljavanje pomagala koje prave vaspitači od recikliranog materijala.

2.2. Rezultati dobijeni anketiranjem roditelja

- Vaspitna grupa koja pohađa Vaše dijete?

Histogram 12

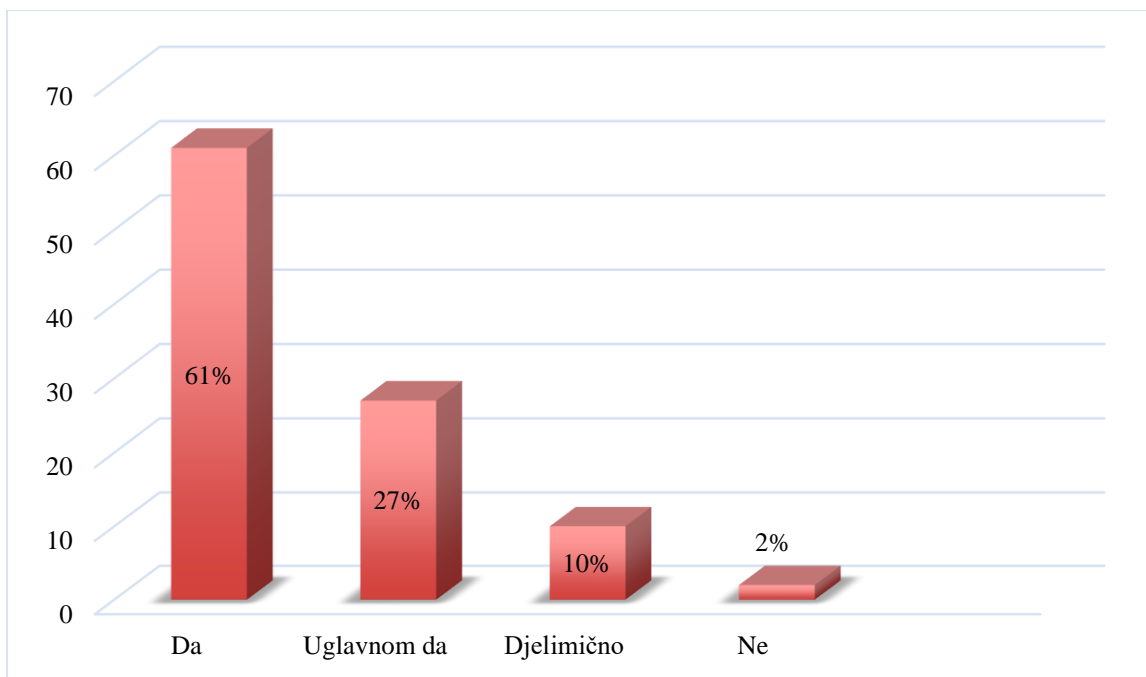

U histogramu 12, prikazano je da 24% naših ispitanika ima djecu koja pohađaju mlađu vaspitnu grupu. Ukupno 47% roditelja navodi da im je dijete u srednjoj vaspitnoj grupi, 20% roditelja ističe da im dijete pohađa stariju vaspitnu grupu. Pojedini roditelji (9%) ističu da im je dijete u jasličnoj grupi.

Dakle, u istraživanje su uključeni roditelji djeca svih vaspitnih grupa. Navedeno nam omogućava da steknemo uvid o uticaju fizičkog okruženja vrtića na razvojne potrebe djece svih vaspitnih grupa.

- Da li ste zadovoljni materijalima i igračkama koje Vaše dijete koristi u vrtiću?

Histogram 13

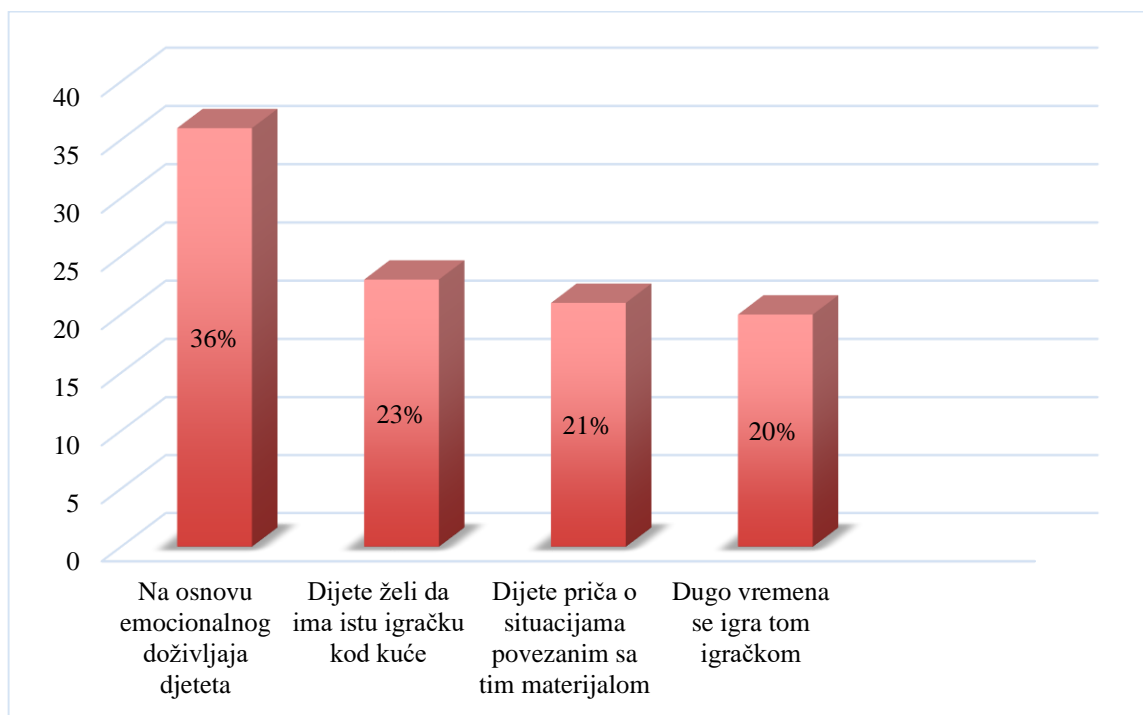

U histogramu 13, prikazano je da je 61% roditelja zadovoljno materijalima i igračkama koje njihovo dijete koristi u vrtiću. Ukupno 27% roditelja je uglavnom zadovoljno sa prethodno navedenim. Pojedini roditelji (10%) su djelimično zadovoljni materijalom i igračkama koje njihovo dijete upotrebljava u vrtiću. Samo 2% roditelja nije zadovoljno materijalom i igračkama koje njihovo dijete koristi u vrtiću.

Na osnovu dobijenih rezultata, može se navesti da je većina roditelja uključenih u ovo istraživanje zadovoljna materijalima i igračkama koje posjeduje vrtić. Jedan od primarnih ciljeva institucionalnog predškolskog vaspitanja, bez sumnje, podrazumijeva efikasnu razmjenu i saradnju sa roditeljima djece. Jako je važno da roditelji afirmativno percipiraju fizičko okruženje vrtića.

- Na osnovu čega zaključujete da je Vaše dijete zainteresovano za određenu igračku ili materijal iz vrtića?

Histogram 14

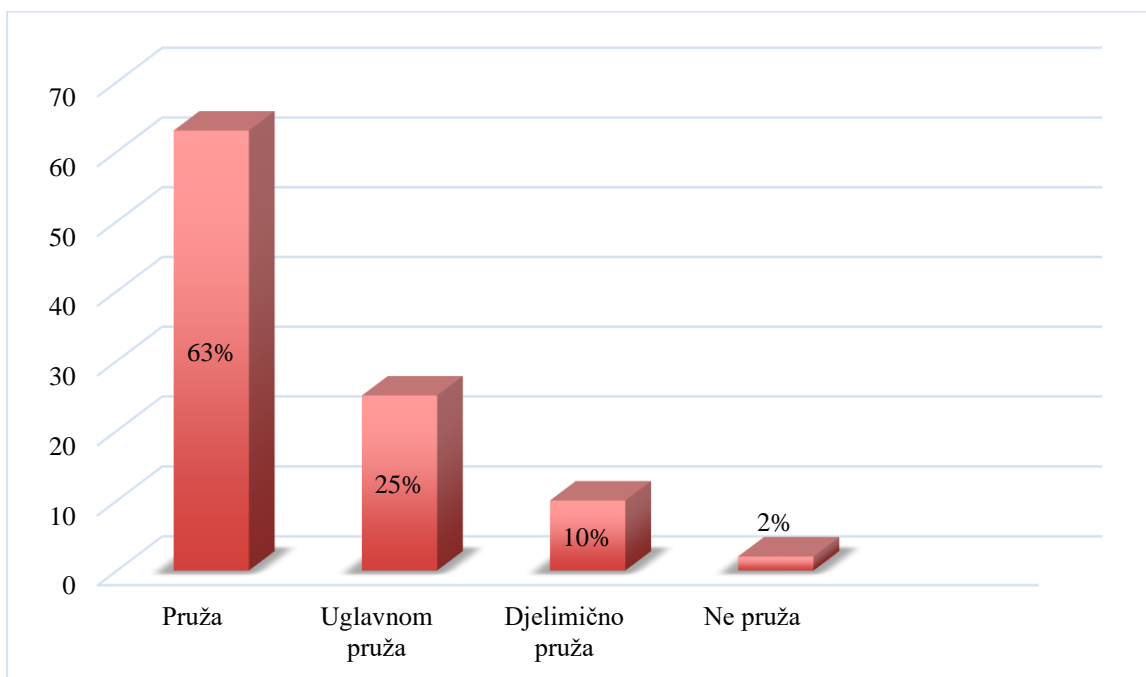

U histogramu 14, prikazano su indikatori na osnovu kojih roditelji zaključuju da je njihovo dijete zainteresovano za određenu igračku, odnosno materijal iz vrtića. Sumiranjem odgovora roditelja, konstatuje se da oni na bazi sljedećih pokazatelja zaključuju da je dijete zainteresovano za određenu igračku ili materijal iz vrtića: na osnovu emocionalnog doživljaja djeteta, na osnovu toga što dijete želi da ima istu igračku kod kuće, dijete priča o situacijama povezanim sa tim materijalom koji je stimulisao njegovu pažnju, dijete se dugo vremena igra istom igračkom.

Iako roditelj ne boravi u radnoj sobi, on na osnovu emocionalnog doživljaja djeteta, razgovora sa djetetom o aktivnostima i igrama u vrtiću, može da zaključi da li je dijete dovoljno zainteresovano za određene materijale i aktivnosti koje se planski i sistematski realizuju u radnoj sobi.

- Da li smatrate da fizičko okruženje vrtića pruža dovoljno mogućnosti za kooperativne odnose između djece?

Histogram 15

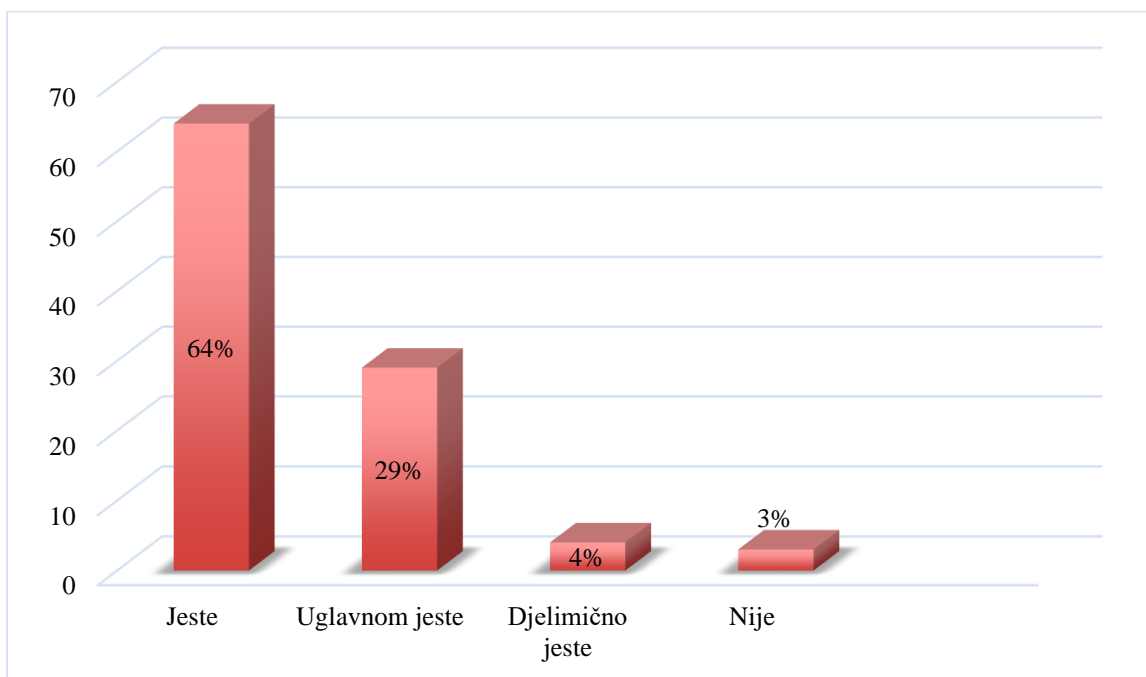

U histogramu 15, prikazano je da 63% roditelja smatra da fizičko okruženje vrtića pruža dovoljno mogućnosti za kooperativne aktivnosti djece. Ukupno 25% roditelja se uglavnom složilo sa navedenim. Pojedini roditelji (10%) smatraju da fizičko okruženje pruža samo djelimično mogućnosti za kooperativne odnose između djece. Svega 2% roditelja ne smatra da je fizičko okruženje vrtića pogodno za kooperativne aktivnosti djece.

Kao što je poznato, dijete svoje potrebe ne zadovoljava samo kroz susretanje samo sa sobom i svojim vršnjacima u grupi, nego kroz cjelokupni porodični i vrtićki kontekst. S obzirom na to treba razvijati socijalne vještine koje omogućavaju kvalitetne odnose. U tom smislu, uopšteno govoreći, kooperativnost je izjednačena sa saradnjom i prilagođavanjem. To dakle znači da je u pitanju odnos u kojem svi učesnici zadovoljavaju svoje potrebe, ali se i prilagođavaju jedni drugima. Zato je važno razvijati socijalne vještine kao što su: komunikativnost, recipročnost, empatičnost, saradnja i prilagođavanje.

- Da li smatrate da je dvorište vrtića prilagođeno razvojnim potrebama Vašeg djeteta? Na koji način?

Histogram 16

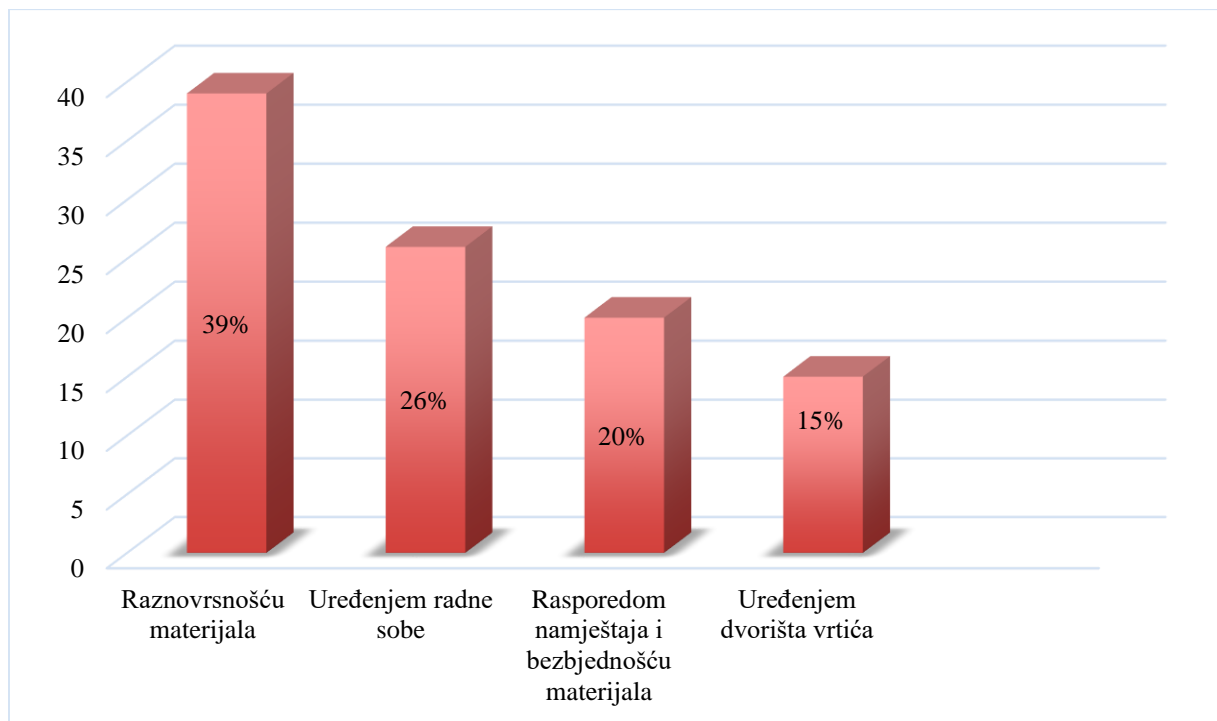

U histogramu 16, prikazano je da 64% roditelja smatra da je fizičko okruženje prilagođeno razvojnim potrebama njihovog djeteta. Ukupno 29% roditelja se uglavnom složilo sa prethodno navedenim. Pojedini roditelji (4%) ističu da je vrtićko okruženje djelimično prilagođeno razvojnim potrebama njihovog djeteta. Svega 3% roditelja smatra da vrtićko okruženje nije prilagođeno razvojnim potrebama njihove djece.

Roditelji su imali mogućnost da odgovore na drugi dio pitanja, odnosno da navedu na koji način je vrtićko okruženje prilagođeno razvojnim potrebama djeteta. Poslije sumiranja odgovora, došlo se do saznanja da dijete u vrtiću ima mnogo prilika da razvija svoju ličnost u cjelini, kroz splet socijalnih interakcija sa vršnjacima, i kroz upotrebu onih materijala i igračaka, koji imaju za cilj razvijanje i podsticanje kognitivnih sposobnosti.

- Čime ste posebno zadovoljni kada je pitanju fizičko okruženje vrtića?

Histogram 17

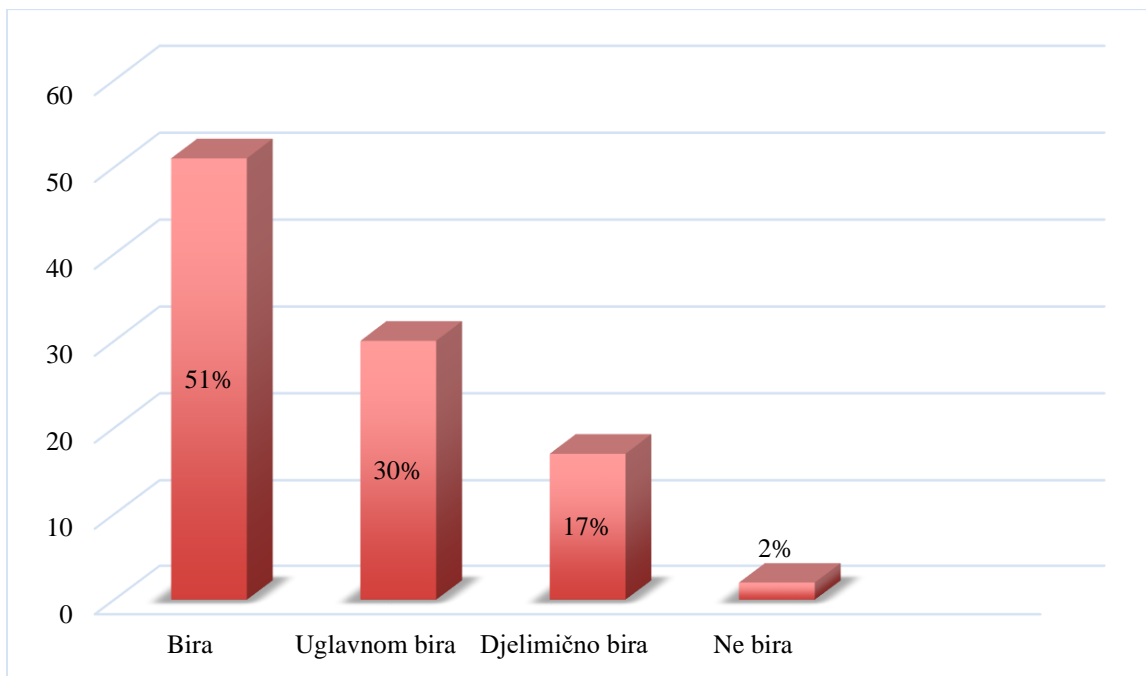
Rezultati u histogramu 17, pokazuju da su roditelji zadovoljni fizičkim okruženjem vrtića. Nakon sumiranja odgovora, dolazimo do konstatacije da su roditelji najviše zadovoljni raznovrsnošću materijala, uređenjem radne sobe, rasporedom namještaja i bezbjednošću materijala, kao i uređenjem dvorišta vrtića.

Roditelji, kao najvažniji učitelji svoje djece pozitivno percipiraju fizičko okruženje vrtića, naglašavajući značaj materijala i sredstava sa kojima vrtić raspolaže. Jako je značajno da su roditelji zadovoljni fizičkim okruženjem vrtića, jer to utiče na njihovo povjerenje u sam vaspitno-obrazovni proces, kao i odnos prema djeci i njihovim potrebama.

- Da li Vaše dijete samostalno bira materijale za igre?

Histogram 18

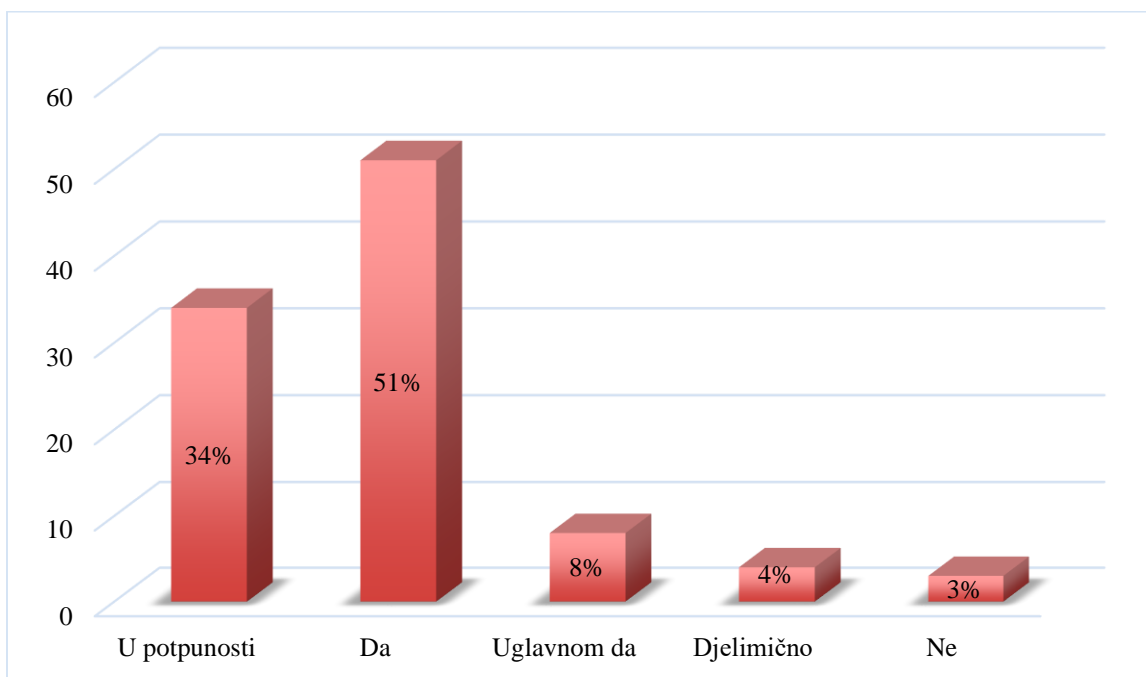

Rezultati u histogramu 18, pokazuju da 51% roditelja navodi da njihovo dijete samostalno bira materijale za igre. Sa istim se uglavnom složilo 30% roditelja. Ukupno 17% roditelja smatra da njihovo dijete samo djelimično ispoljava samostalnost prilikom izbora materijala za igre. Samo 2% roditelja smatra da njihovo dijete nije samostalno u izboru materijala za igre.

Opet naglašavamo važnost razvijanja samostalnosti u predškolskom institucionalnom kontekstu. S tim u vezi, djetetu treba omogućiti da shodno svojim preferencijama, trenutnim sklonostima, samostalno bira materijale za igru. Materijali za rad djetetu nikako ne smiju biti nametnuti od strane vaspitača, ni od strane samog roditelja. Dijete treba da se razvija u ličnost koja će biti samostalna i inicijativna, a samo fizičko okruženje treba da bude podrška u razvoju navedenih osobina kod djeteta.

- Da li smatrate da materijali koji se koriste u radnoj sobi razvijaju samostalnost kod djece?
Na koji način?

Histogram 19

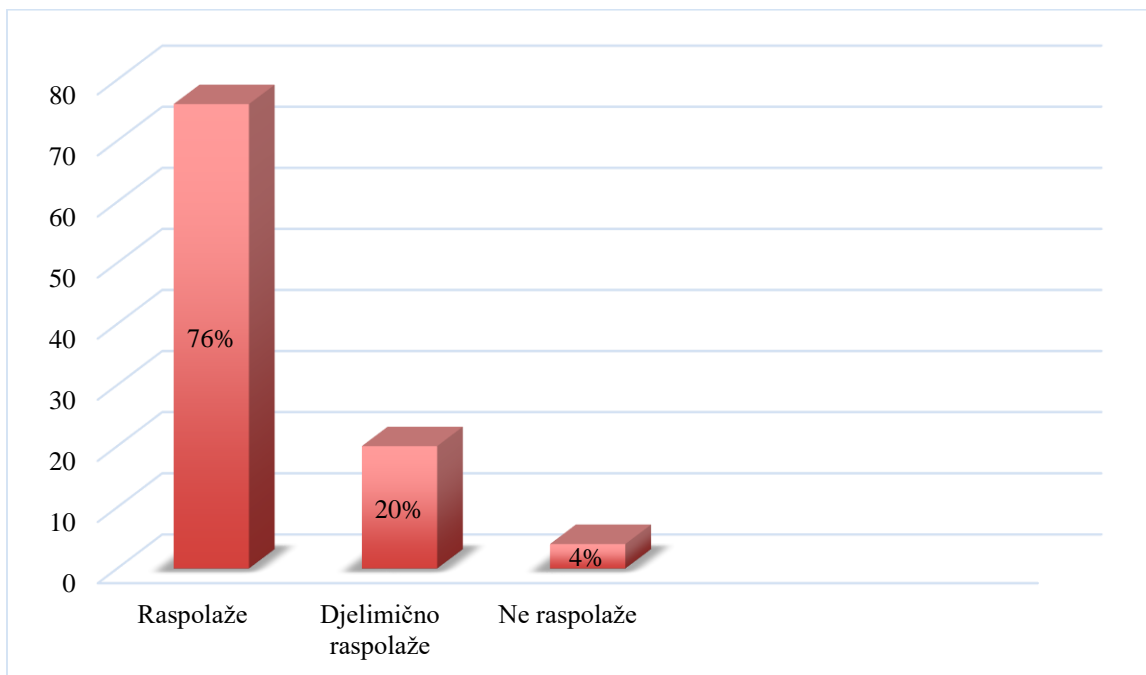

U histogramu 19, prikazano je da 34% roditelja smatra da materijali koji se primjenjuju u radnoj sobi razvijaju samostalnost kod djece u potpunosti. Sa istim se složilo 51% roditelja. Ukupno 8% roditelja ističe da materijali koji se koriste u radnoj sobi uglavnom podstiču samostalnost kod djece. Pojedini roditelji navode da materijali, odnosno igračke koje se koriste u radnoj sobi samo djelimično ili uopšte ne podstiču razvoj samostalnosti kod djece.

Većina roditelja uključenih u naše istraživanje ima afirmativne stavove prema uticaju didaktičkih materijala na razvoj samostalnosti kod djece. Već smo tokom rada više puta apostrofirali značaj samostalnosti za ličnost djeteta u cjelini.

- Da li smatrate da radna soba predškolske ustanove raspolaže sa dovoljno didaktičkih sredstava za nesmetani razvoj Vašeg djeteta?

Histogram 20

U histogramu 20, prikazano je da većina anketiranih roditelja (76%) smatra da radna soba predškolske ustanove raspolaže sa dovoljno didaktičkih sredstava za nesmetani razvoj djeteta. Sa navedenim se djelimično složilo 20% roditelja. Ukupno 4% roditelja ne smatra da je radna soba opremljena sa dovoljno didaktičkih sredstava za razvoj djeteta.

Većina roditelja je zadovoljna raznovrsnošću didaktičkih materijala i igračaka kojima raspolaže radna soba vrtića. Suvišno je govoriti o činjenici koliko sam prostorni ambijent utiče na ličnost djeteta u cjelini. Materijali koji se koriste u radu sa djecom moraju da odgovaraju djetetovim potrebama, te da ga podstiču da se angažuje na najvećem mogućem nivou.

2.3. Rezultati dobijeni protokolom posmatranja

U cilju detaljnijeg uvida u samu organizaciju fizičkog okruženja u predškolskim ustanovama, posmatrali smo vaspitno-obrazovni rad u tri predškolske ustanove, i to u JPU „Dragan Kovačević”, JPU „Solidarnost” i JPU „Ljubica Popović”. Posmatrali smo aktivnosti ukupno 77-oro djece, koja su upisana u srednju vaspitnu grupu. Nakon analize ček liste, dodatno ćemo interpretirati naše percepcije kako unutrašnjeg, tako i spoljašnjeg prostora navedenih predškolskih ustanova. Sačinili smo ček listu, kako bi naša opservacija bila evidentirana.

Tabela 2 – Ček lista

Indikator	Da	Djelimično	Ne
1. Djeca samostalno koriste i materijale igračke.	84,41%	12,99%	2,59%
2. Igračke su prilagođene djeci.	100%	/	/
3. Materijali podstiču kognitivni razvoj djeteta.	80,52%	10,39%	9,09%
4. Igračke podstiču pažnju djece.	77,92%	6,49%	15,58%
5. Djeca su zainteresovana za manipulisanje materijalima.	74,02%	19,48%	6,49%
6. Djeca aktivno sarađuju pomoću didaktičkih igaračaka.	90,9%	9,09%	/
7. Igračke podržavaju razvoj logičkog mišljenja djeteta.	83,11%	10,39%	6,49%
8. Djeca zadovoljavaju potrebu za autonomijom.	80,52	15,58%	3,89%
9. U dvorištu vrtića djeca su intenzivno angažovana.	100%	/	/
10. Djeca se igraju sa vršnjacima u dvorištu vrtića.	93,5%	6,49%	/

Na bazi percipiranja vaspitno-obrazovnog rada u tri vaspitne jedinice, došlo se do određenih zaključaka. Sam materijal i igračke u okviru centara aktivnosti su raspoređeni na način da ih djeca samostalno mogu koristiti. Zapaženo je da 84,41% posmatrane djece samostalno koristi materijale i igračke. Pojedina djeca ne ispoljavaju markantniju samostalnost u pogledu korišćenja igaračaka. Sve igračke koje se nalaze u radnim sobama, posmatranih vaspitno-obrazovnih jedinica, u

potpunosti odgovaraju prirodi učenja djeteta predškolskog uzrasta, te su apsolutno prilagođene svakom djetetu. Igračke koje se nalaze u radnim sobama mogu podstaći kognitivni razvoj djece, Međutim, mali broj djece nije zainteresovan za ove igre, te je njihova pažnja usmjerena na druge materijale. U radnim sobama nalaze se mnogobrojni manipulativni materijali, koji imaju veliki značaj za razvoj djeteta. Većina djeca ispoljava interesovanje za upotrebu ovih materijala, što se može konstatovati na osnovu vremena koje ona provode u igrama sa manipulativnim materijalima. Materijali i igračke su oblikovani na način da apsolutno podržavaju interakcije između djece. Povremeno kod djece dolazi do konflikta oko igračaka, koji je kratkotrajne prirode.

U radnim sobama vaspitnih jedinica, nalaze se slagalice, umetaljke, konstruktori i slične didaktičke igračke, koje privlače i zadržavaju pažnju većeg broja djece. Većina djece zadovoljava potrebu za autonomijom, što je posebno vidljivo u pogledu izbora materijala i vršnjaka sa kojima stupaju u interakciju. U dvorištu vrtića, djeca su intenzivno angažovana, druže se i igraju međusobno. Jasno je da su djeca aktivno angažovana u aktivnostima koje vaspitači realizuju u dvorištu vrtića.

Imajući na umu činjenicu da spoljašnji prostor, takođe, reflektuje način na koji se zadovoljavaju dječje potrebe, odnosno kako se gleda na djecu, njihov proces učenja i razvoja, posmatrali smo kako izgleda dvorište vaspitnih objekata. Naime, prostor sa spravama kojima se podstiču dječje perceptivno-motorne aktivnosti i bogati dječja igra sadrži: sprave za ljuljanje (ljuljaške sa gumenim ili platnenim sjedištima), sprave za penjanje, silaženje i klizanje (tobogan, penjalice od drveta), sprave za puzanje i provlačenje, sprave za održavanje ravnoteže prilikom kretanja u raznim pravcima. Kao poseban uređaj na ovom prostoru, nalaze se pješčanici različitih oblika, sa odgovarajućim priborom (koficama, kalupima, plastičnim transparentima i slično).

Vaspitači daju prednost materijalima koji omogućavaju različite operacije i divergentna rješenja, putem kojih djeca dolaze do saznanja o neposrednoj okolini, koja ih usmjeravaju ka stvarnosti i istovremeno ka svijetu mašte i iluzija, svijetu zamišljenog, irealnog i čudesnog. Vaspitači isključuju sve materijale koji djeci nude aktivnost ispod njihovih mogućnosti, koji služe samo da bi im prekratili vrijeme i koji se ne uklapaju u planirani sistem materijala koji će djelovati na njihov razvoj. Takođe, vaspitači se odriču svakog materijala koga je moguće zamijeniti drugim, čija primjena obezbjeđuje djetetu veće i aktivnije angažovanje, odnosno sticanje bogatijeg i produbljenijeg iskustva.

ZAKLJUČAK

U radu smo se bavili prilagođenošću fizičkog okruženja razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu. Kada je u pitanju prva tematska cjelina, u njoj smo govorili o razvoju djece ranog uzrasta u pojedinim domenima. Opisali smo motorički, govorno-jezički, kognitivni, afektivni, socio-emocionalni razvoj, kao i značaj brige o sebi na ranom uzrastu. U drugoj tematskoj cjelini, govorili smo kako kvalitetno fizičko okruženje utiče na proces učenja djeteta ranog uzrasta. Naglašen je značaj razvojno prilagođenog namještaja i didaktičkih sredstava razvojnim potrebama djece ranog uzrasta. Kako se vaspitno-obrazovni rad u predškolskim ustanovama realizuje po centrima interesovanja, opisali smo na koji način funkcionišu sami centri, kakva je njihova uloga u razvoju, te kojim materijalima i igračkama obično raspolažu.

U trećoj tematskoj cjelini, govorili smo o ulozi vaspitača u procesu uređenja sredine za učenje. Akcentovali smo ulogu vaspitača u kreiranju radnog ambijenta i prilagođavanja istog razvojnim potrebama djece ranog uzrasta. Smatramo da je značajan i timski rad između vaspitača u funkciji uređenja radnog ambijenta.

U okviru ovog rada, sproveli smo istraživanje s ciljem da se utvrdi da fizičko okruženje u predškolskom institucionalnom kontekstu prilagođeno razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu. Uzorak našeg istraživanja bili su vaspitači, roditelji i djeca. Primijenili smo anketni upitnik za vaspitače i roditelje, te smo posmatrali vaspitno-obrazovne aktivnosti u tri vaspitne jedinice, s ciljem da utvrdimo da li je fizičko okruženje vrtića prilagođeno dječjim razvojnim potrebama.

Poslije obrade podataka, došlo se do sljedećih rezultata:

- Didaktički materijali i ostala pomagala su prilagođena djeci ranog uzrasta za proces aktivne participacije u vaspitno-obrazovnim aktivnostima.
- Fizičko okruženje predškolske ustanove omogućava kvalitetne kooperativne odnose djece međusobno, kao i između djece i vaspitača.
- Fizičko okruženje u predškolskoj ustanovi zadovoljava djetetove potrebe za kretanjem, autonomijom i emancipacijom.
- Roditelji imaju afirmativne stavove prema prilagođenosti fizičkog okruženja razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu.

Analogno navedenom, možemo potvrditi sporedne hipoteze, a time i glavnu hipotezu, kojom se pretpostavilo da je fizičko okruženje u predškolskom institucionalnom kontekstu prilagođeno razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu, te da omogućava aktivnu participaciju djece u procesu upotrebe raznovrsnih, razvojno primjerenih i pedagoški funkcionalnih didaktičkih materijala, kroz socijalnu interakciju i komunikaciju sa vršnjacima i vaspitačem kao kreatorom povoljne pedagoške klime za razvijanje različitih sposobnosti kod djece.

Predviđanje i prepoznavanje dječjih potreba za učenjem tokom dana i tokom vremena, na osnovu njihovih zapažanja i analize (procjena za učenje), takođe pokreću zajedničko stvaranje okruženja. Osim toga, praksa vaspitača da diskutuju, prikazuju i dijele dječji rad, kao i dokumentovanje dječjeg učenja kroz fotografije, transkripte i video klipove – odnosno praksa da učenje djece učini vidljivim – doprinosi stvaranju okruženje za učenje koje odražava i pomaže da se prošire dječja interesovanja i dostignuća.

LITERATURA

1. Bala, G., Stojanović, M.V. i Stojanović, M. (2007). *Merenje i definisanje motoričkih sposobnosti dece*. Novi Sad: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
2. Bala, G. (2002). *Fizička aktivnost devojčica i dečaka predškolskog uzrasta*. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture.
3. Bassok, D., Latham, S. & Rorem, A. (2016). Is kindergarten the new first grade? *AERA Open* 1, 1–31.
4. Bašić, J. , Hudina, B., Koiler-Trbović, N i Žižak, A. (2005). *Integralna metoda*. Zagreb: Alinea.
5. Bojović, D. (2014). *Od pitanja do saznanja-Deca u svetu dramskog izražavanja*. Beograd: Centar za primijenjenu psihologiju.
6. Božić, N. i Cepanić, M. (2020). Razvoj komunikacijskih funkcija u djece dobi 1.5.- 4. godine, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 56 (1), 33-43.
7. Brković, A. (2011). *Razvojna psihologija, Principi diferencijacije i integracije*. Čačak: Svjetlost.
8. Budisavljević, T. (2015). Kako oblikovanjem okruženja razvijati suvremeni kurikulum.. *Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 21 (79), 26-28.
9. Edwards, C. P. (2002). Three approaches from Europe: Waldorf, Montessori, and Reggio Emilia. *Early Childhood Research and Practice*, 4(1), 11- 19.
10. Edwards, C.P. et.al. (1998). *The Hundred Languages of children – The Reggio Emilia Approach, Advanced Reflections*. London: Ablex Publishing Corporation.
11. Erne, S. (2002). Struktura motoričkog prostora i razlike u motoričkim sposobnostima dječaka predškolskog uzrasta pri upisu u osnovnu školu. *Fizička kultura* 56 (1-4)10 – 18.
12. Frenzel, A. C., Pekrun, R., & Goetz, T. (2007). Perceived learning environment and students' emotional experiences: A multilevel analysis of mathematics classrooms. *Learning and Instruction*, 17, 478–493.
13. Guo, Y, et al. (2010) Relations among preschool teachers' self-efficacy, classroom quality,

- and children's language and literacy gains. *Teaching and Teacher Education* 26(4): 1094–1103.
14. Haile, D., Nigatu, D., Gashaw, K., and Demelash, H. (2016). Height for age z score and cognitive function are associated with academic performance among school children aged 8–11 years old. *Arch. Public Health* 74 (17), 45-61.
  15. Hansen, K., Kaufmann, R., Burke Walsh, K. (2006). *Kurikulum za vrtiče – razvojno primjereni program za djecu od 3 do 6 godina*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak.
  16. Hansen, A. i dr. (2001): *Kreiranje vaspitno-obrazovnog procesa u kojem dijete ima centralnu ulogu, uzrast od 3 – 5 godina*. Podgorica: Pedagoški centar Crne Gore.
  17. Hočevar, A., Kovač Šebart, M. (2010). Curriculum planning and the concept of participation in the Reggio Emilia pedagogical approach. *European Early Childhood Education Research Journal*, 21(4), 476–488.
  18. Howard, S. J., & Melhuish, E. (2017). An early years toolbox for assessing early executive function, language, self-regulation, and social development: Validity, reliability, and preliminary norms. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 35 (1), 255–275.
  19. Hurlock, E. B. (1970). *Razvoj deteta*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije.
  20. Idrizović, K. (2008). *Osnovi teorije i metodike fizičkog vaspitanja*. Podgorica: Univerzitet Crne Gore.
  21. Ignjatov-Popović, I. (2019). Tragovi holističkog pristupa obrazovanju u pričama iz davnine Ivane Brlić Mažuranić. *Krugovi detinjstva, godina, 7 (2)*, 7-17.
  22. Jørgensen, K.-A. (2018). Children's clans; social organization and interpretive reconstruction as aspects on development of peer-groups in outdoor play. *Ethnography and Education*, 13(4), 490–507.
  23. Kamenov, E. (2002). *Predškolska pedagogija*. Beograd: Zavod za udžebenike i nastavna sredstva.
  24. Kukulj, M. i Ropert, R. (1996). *Opšta antropomotorika*. Beograd: FFK.
  25. Milić, S. (2007). *Savremeni obrazovni sistemi*. Nikšić: Filozofski fakultet.
  26. Montesori, M. (2016). *Upijajući um*. Beograd: Miba books.

27. Moyer, J. (2001). The child-centered kindergarten: a position paper: Association for childhood education international. *Childhood Education*, 77(3), 161-166.
28. Moser, T., & Martinsen, M. T. (2010). The outdoor environment in Norwegian kindergartens as pedagogical space for toddlers' play, learning and development. *European Early Childhood Education Research Journal*, 18(4), 457–471.
29. Malaguzzi, L.(1998).History, ideas,and basic philosophy. In C. Edwards, L.Gandini, & G.Forman (Eds.),*The hundred lan-guages of children:Advanced reflections (2nd ed.)*(pp.49-97). Greenwich,CT: Ablex Publishing Corporation.
30. Naumović, M. (2000). Metodika razvoja govora: Pirot: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
31. Newcombe, NS. (2013). Cognitive development: changing views of cognitive change. Wiley interdisciplinary reviews. *Cognitive science*. 4(5), 479-491.
32. Novović, T. i Mićanović, V. (2019). *Predškoolstvo u Crnoj Gori – od pedagoške koncepcije ka praksi*. Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
-
33. Piccolo, D. & Test, J (2010). Preschooler's thinking during block play. *Teaching Children Mathematics*, 17(5), 310-316.
34. Pijaže, Ž. i Inhelder, B. (1978). *Intelektualni razvoj deteta*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
35. Popović, T. (1998). *Govor u predškolskoj ustanovi*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
36. Prodanović, T. i Ničković, R. (1984). *Didaktika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
37. Rothbart, M.K. (2011). *Becoming who we are: Temperament and personality in development*. New York: Guilford Press.
-
38. Slunjski, E. (2012). *Tragovima dječjih stopa*. Zagreb: Profil.
39. Slunjski, E. (2013). *Izvan okvira 2: Promjena – od kompetentnog pojedinca i ustanove do kompetentne zajednice učenja*. Zagreb: Element.
40. Smith, M. A., Dunhill, A., & Scott, G. W. (2018). Fostering children's relationship with nature: Exploring the potential of forest school. *Education 3–13*, 46(5), 525–534.

41. Steiner, C. & Perry, P. (1997). *Achieving emotional literacy*. London: Bloomsbury.
42. Thornton K, Cherrington S (2018) Professional learning communities in early childhood education: A vehicle for professional growth. *Professional Development in Education*. 12 (2). 45-56.
43. Šain, M. i Čarapić, S. (2016). *Korak po korak 5*. Beograd: Kreativni centar.
44. Zorc, J., Pišot, R. & Stojnik, V. (2005). Gender differences in motor performance in 6,5 – year – old children. *Kinesiologija Slovenica*, 11 (1), 90–104.
45. Yoleri, S. & Tetik, G. (2018). *Strategies used by preschool teachers to organize and manage learning centers. Educational Science Research in the Globalizing World*. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press.
46. Yorks L. (2005). Adult learning and the generation of new knowledge and meaning: Creating liberating spaces for fostering adult learning through practitioner-based collaborative action inquiry. *Teachers College Record*. 107:1217–1244.
47. Wall, S., Litjens, I., & Taguma, M. (2015). *Early childhood education and care pedagogy review: England*. Paris: OECD.

PRILOZI

Prilog 1 – Anketni upitnik vaspitače

Poštovani,

U toku je istraživanje na temu: „Prilagođenost fizičkog okruženja razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu“. Molimo da iskreno odgovorite na sljedeća pitanja i time date svoj doprinos izradi master rada na istu temu.

Unaprijed hvala na saradnji!

Godine radnog staža _____

1. Da li smatrate da su didaktička sredstva i pomagala iz radne sobe prilagođena dječjim potrebama?
  - a) Jesu
  - b) Uglavnom jesu
  - c) Djelimično
  - d) Nijesu

2. Da li djeca aktivno koriste didaktičke materijale i pomagala u svojim igrama?
  - a) Da
  - b) Uglavnom da
  - c) Zavisi od interesovanja
  - d) Djelimično
  - e) Ne

3. Na osnovu čega procjenjujete da su određeni didaktički materijali i pomagala prilagođeni dječjim potrebama?

---

4. Da li smatrate da prostorno okruženje vrtića pruža različite mogućnosti za kooperativne odnose između djece i između djece i vaspitača?

- a) Da
- b) Uglavnom da
- c) Djelimično
- d) Ne

5. Da li su didaktički materijali i pomagala takvi da podržavaju kooperaciju između djece?

- a) Da
- b) Uglavnom
- c) Djelimično
- d) Nijesu

6. Kakav je uticaj fizičkog okruženja vrtića na kooperaciju između djece?

---

7. Da li smatrate da dijete ima dovoljno prostora za kretanje u radnoj sobi?

- a) Smatram
- b) Djelimično
- c) Ne smatram

8. Na koji način se može zadovoljiti dječja potreba za autonomijom i emancipacijom u prostornom okruženju vrtića?

---

9. Da li su materijali dostupni, tako da ih djeca mogu samostalno uzimati po potrebi?

- a) Da
- b) Uglavnom da
- c) Djelimično
- d) Ne

10. Da li kreirate neke materijale u cilju uređenja sredine za učenje?

- a) Da
- b) Kada je neophodno
- c) Ne

Koji su to materijali?

Prilog 2 – Anketni upitnik roditelje

Poštovani,

U toku je istraživanje na temu: „Prilagođenost fizičkog okruženja razvojnim potrebama djece na ranom uzrastu“. Molimo da iskreno odgovorite na sljedeća pitanja i time date svoj doprinos izradi master rada na istu temu.

Unaprijed hvala na saradnji!

1. Vaspitna grupa koja pohađa Vaše dijete?

_____

2. Da li ste zadovoljni materijalima i igračkama koje Vaše dijete koristi u vrtiću?

- a) Da
- b) Uglavnom da
- c) Djelimično
- d) Ne

3. Na osnovu čega zaključujete da je Vaše dijete zainteresovano za određenu igračku ili materijal iz vrtića?

_____
_____
_____

4. Da li smatrate da fizičko okruženje vrtića pruža dovoljno mogućnosti za kooperativne odnose između djece?

- a) Pruža
- b) Uglavnom pruža
- c) Djelimično pruža
- d) Ne pruža

5. Da li smatrate da je dvorište vrtića prilagođeno razvojnim potrebama Vašeg djeteta? Na koji način?

- a) Jeste
- b) Uglavnom jeste
- c) Djelimično jeste
- d) Nije

6. Čime ste posebno zadovoljni kada je pitanju fizičko okruženje vrtića?

---

7. Da li Vaše dijete samostalno bira materijale za igre?

- a) Bira
- b) Uglavnom bira
- c) Djelimično bira
- d) Ne bira

8. Da li smatrate da materijali koji se koriste u radnoj sobi razvijaju samostalnost kod djece? Na koji način?

- a) U potpunosti
- b) Da
- c) Uglavnom da
- d) Djelimično

e) Ne

9. Da li smatrate da radna soba predškolske ustanove raspolaže sa dovoljno didaktičkih sredstava za nesmetani razvoj Vašeg djeteta?

a) Raspolaže

b) Djelimično raspolaže

c) Ne raspolaže

Prilog 3 – Ček lista

Indikator	Da	Djelimično	Ne
1. Djeca samostalno koriste i materijale igračke.			
1. Igračke su prilagođene djeci.			
2. Materijali podstiču kognitivni razvoj djeteta.			
3. Igračke podstiču pažnju djece.			
4. Djeca su zainteresovana za manipulisanje materijalima.			
5. Djeca aktivno sarađuju pomoću didaktičkih igaračaka.			
6. Igračke podržavaju razvoj logičkog mišljenja djeteta.			
7. Djeca zadovoljavaju potrebu za autonomijom.			
8. U dvorištu vrtića djeca su intenzivno angažovana.			
9. Djeca se igraju sa vršnjacima u dvorištu vrtića.			